

Sosial støtte i overgangen til voksenlivet

Enslige mindreåriges opplevelser av sosial støtte og suksessfaktorer for oppfølging

Anne-Marthe Woll

Masteroppgave i psykososialt arbeid
- selvmord, rus, vold og traumer
Institutt for klinisk medisin
Det medisinske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2018

Sosial støtte i overgangen til voksenlivet

Enslige mindreåriges opplevelser av sosial støtte og
suksessfaktorer for oppfølging

Masteroppgave i psykososialt arbeid

- selvmord, rus, vold og traumer

Universitetet i Oslo

Anne-Marthe Woll

2018

© Anne-Marthe Woll

2018

Sosial støtte i overgangen til voksenlivet

Enslige mindreåriges opplevelser av sosial støtte og suksessfaktorer for oppfølging

Forfatter: Anne-Marthe Woll

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: CopyCat, Nydalen

Sammendrag

Oppgaven har tittelen: Sosial støtte i overgangen til voksenlivet. Enslige mindreåriges opplevelser av sosial støtte og suksessfaktorer for oppfølging.

Formålet med studien var å øke kunnskapen om erfaringer med ettervern og betydningen av sosial støtte. Enslige mindreårige som får oppfølging fra barnevernet har blitt skilt fra familien og ofte opplevd tap og potensielt traumatiserende hendelser. Tidligere forskning har vist at overgangen til voksenlivet kan være utfordrende for ungdommer i barnevernet. Samtidig har få studier fokusert på enslige mindreåriges overgang til voksenlivet, som omtales som et område hvor det trengs mer forskning. Dette krever at deres erfaringer undersøkes ved at de enslige mindreårige selv kommer til orde.

Studien omfattet semistrukturerte intervju med fem enslige mindreårige mellom 17-20 år med ettervernstiltak, og fokusgruppe. Intervju og fokusgruppe ble undersøkt gjennom en tematisk analyse. Som en forberedelse til studien ble det gjort intervju med ansatte i ettervern.

I analysen ble fire overordnede temaer identifisert som gjennomgående i ungdommenes fortellinger: støtte til å håndtere vanskelige følelser; betydningen av en god relasjon; selvstendiggjøring gjennom støtte; medvirkning i ettervernstilbudet. Ifølge ungdommene forutsetter et godt oppfølgingstilbud at de ansatte kjenner dem godt, samt innehar nødvendig kompetanse og forståelse for utfordringer de kan ha som følge av flukt og andre hendelser. De etterlyser også mer involvering i egen oppfølging.

Funnene understreker behov for at det legges til rette for samarbeid i relasjonen til ansatte, sosiale aktiviteter og nettverksbygging, samt en veksling mellom selvstendighet og sosial støtte. Selv om ungdommene har positive erfaringer med oppfølging, opplever de ulike utfordringer i ettervernet. Det finnes ikke én tilnærming som passer for alle og arbeid med ungdom handler først og fremst om møtet med hver enkelt. Oppfølging kan være viktig både for den enkelte og samfunnet rundt, og innsatsen kan forstås som et viktig ledd i en større forebygging av marginalisering. Funnene er i stor grad i overensstemmelse med tidligere forskning om ungdom på vei ut av barnevernet. Studien bidrar med kunnskap som kan være nyttig for utvikling av oppfølging- og ettervernstiltak, og resultatene utgjør et grunnlag for videre forskning.

Summary

The title of the thesis is: Social support in the transition to adulthood. Unaccompanied minors' experiences of social support and factors in a successful follow-up care.

The purpose of the study was to increase the knowledge of experiences of social support. Unaccompanied minors who receive follow-up care from the child welfare system have been separated from their families and often experienced loss and potentially traumatic events. Previous research has shown that the transition to adulthood from care can be difficult. At the same time, few studies have focused on the transition to adulthood among unaccompanied minors, which is referred to as a field where more research is needed. Thus, it is vital that these unaccompanied minors' experiences are explored.

Data was collected by using a semi structured interview with five unaccompanied minors between 17-20 years, and a focus group. Interview and focus group were explored through a thematic analysis. Interviews were conducted with workers in the child welfare system as a preparation for the study.

Four themes were identified as continuous in the youths' narratives: support in dealing with difficult emotions; the importance of a good relationship; developing self-reliance through support; participation in the process of leaving state care. According to the participants, good follow-up care presupposes that the care workers knows them well and possess the necessary skills and understands challenges they may have as a result of migration and other adverse events. Participants also want more involvement in their follow-up care.

The findings underline the need for cooperation in the relation to employees, social activities and networking, as well as a balance between independence and social support. Although the youths have positive experiences with follow-up care, they experience different challenges in the process of leaving state care. There is no universal approach to this, and working with youths is primarily about meeting and seeing each individual. Follow-up care can be important both to the individual and society, and can be understood as an important part of a greater prevention of marginalization. Findings in the study are largely consistent with earlier results from research about transitions to adulthood from child welfare experience. The study contributes with knowledge that can be useful for developing further initiatives in the field of follow-up and care leaving. The results form a basis for further research.

Forord

En utrolig givende prosess er i ferd med å avsluttes. Gjennom arbeidet med masteroppgaven har jeg fått mulighet til å fordype meg i et fagfelt som jeg har et stort engasjement for. Prosessen har vært lærerik, drevet frem av et ønske om å undersøke ungdommenes opplevelser av ettervernstilbudet. Gjennomføringen av prosjektet hadde ikke vært mulig uten viktige støttespillere.

Først og fremst vil jeg takke ungdommene som tok seg tid til å stille opp og har delt sine erfaringer og opplevelser. Deres mot inspirerer meg! I tillegg vil jeg takke oppfølgings-tjenesten for at dere var positive til prosjektet, bistod med å komme i kontakt med ungdommer og bidro med gode innspill.

Videre vil jeg rette en stor takk til veileder Berit Berg for oppmuntring og tilbakemeldinger gjennom hele prosessen, du har vært en uvurderlig god støtte. Jeg vil også takke mine medstudenter for utviklende samarbeid gjennom disse tre årene, og min fine familie som har har heiet meg frem gjennom prosessen. En spesiell takk til deg, Marthe, for all tålmodighet og omtanke i en travel hverdag det siste året.

Trondheim, mai 2018

Anne-Marthe Woll

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Innramming av tema	1
1.2	Målsetting og forskningsspørsmål.....	2
1.3	Avklaring av begreper.....	3
1.3.1	Flyktningbegrepet, sosial støtte og ettervern.....	3
1.4	Oppgavens oppbygging.....	4
2	Bakgrunn og tidligere forskning	5
2.1	Hvem er enslige mindreårige?	5
2.2	Overgang til voksenlivet.....	6
2.3	Ettervernstiltak i barnevernet.....	7
2.3.1	Oppfølging av enslige mindreårige.....	7
2.3.2	Juridisk innramming.....	8
2.4	Betydningen av sosial støtte	9
2.5	Risiko for marginalisering.....	10
3	Teoretisk rammeverk	11
3.1	Sosial støtte.....	11
3.1.1	Ulike typer sosial støtte.....	12
3.2	Traumer	12
3.2.1	Traumer og utviklingspsykologi.....	14
3.3	Sosial støtte og traumer	15
3.3.1	Flyktninger og traumer	15
3.4	Resiliens.....	16
3.4.1	Forholdet mellom resiliens og traumer	17
3.5	Interdependence.....	17
3.6	Oppsummering.....	18
4	Metode	19
4.1	Valg av metode.....	19
4.1.1	Vitenskapsfilosofisk ståsted	19
4.1.2	Intervju og fokusgruppe.....	20
4.2	Datainnsamling	21
4.2.1	Rekruttering.....	21
4.2.2	Utvalget	22
4.2.3	Samtaler med ansatte.....	23
4.2.4	Intervju- og temaguide	23
4.2.5	Gjennomføring av intervju	24
4.2.6	Gjennomføring av fokusgruppe	24
4.3	Analyse	25
4.3.1	Transkribering, bearbeiding av data	25
4.3.2	Tematisk analyse.....	26
4.3.3	Analysen, trinn for trinn.....	26
4.4	Etiske betraktninger.....	28
4.5	Metodologiske krav og refleksjoner	29
4.5.1	For forståelse og refleksivitet	29
4.5.2	Pålitelighet, gyldighet og overførbarhet	30
4.5.3	Styrker og svakheter.....	30

5	Analyse og drøfting	33
5.1	Illustrerende kasus	33
5.1.1	Farid.....	33
5.1.2	Ehsan	35
5.2	Støtte til å håndtere vanskelige følelser	36
5.2.1	Utfordringer og potensielt traumatiserende hendelser.....	37
5.2.2	"En å prate med" - reguleringsstøtte	37
5.2.3	Aktiviteter som mestringsstrategi.....	38
5.2.4	Unngåelse som mestringsstrategi.....	39
5.2.5	Støtte fra venner og samarbeid i nettverket	40
5.2.6	Suksessfaktorer.....	42
5.3	Betydningen av en god relasjon.....	43
5.3.1	Relasjon til kontaktperson og sosial støtte	43
5.3.2	Forståelse og vennlighet	44
5.3.3	Trygghet og tillit i relasjonen.....	45
5.3.4	Suksessfaktorer.....	46
5.4	Selvstendiggjøring gjennom støtte	48
5.4.1	Egne og andres forventninger	48
5.4.2	Mellom selvstendighet og støtte.....	49
5.4.3	Mestring av skole-, bo- og jobbsituasjon.....	50
5.4.4	Suksessfaktorer.....	52
5.5	Medvirkning i ettervernstilbudet	53
5.5.1	"Spør oss, vi vil ha betydning!"	53
5.5.2	Makt, motstand og medvirkning.....	55
5.5.3	Opplevelse av medvirkningsmuligheter	56
5.5.4	Suksessfaktorer.....	56
5.6	Oppsummering av ungdommenes tilbakemeldinger.....	58
6	Avsluttende diskusjon.....	61
6.1	Opplevelser av sosial støtte og oppfølging.....	61
6.2	Ettervern og overgangen til voksenlivet.....	63
6.3	Veien videre, implikasjoner	65
6.4	Avslutning	66
	Litteraturliste	69
	Vedlegg 1	77
	Vedlegg 2	79
	Vedlegg 3	81

1 Innledning

Vi befinner oss i Afghanistan. Det er 2014, og knapt en måned har gått siden Farid så sin far bli drept av Taliban. Faren jobbet for myndighetene. Selv er han blitt rekruttert mot sin vilje. I morgen er det Farid sin tur. Oppdraget går ut på å sprengre en skole og samtidig seg selv. Mange av de andre guttene har allerede gjennomført oppdraget. Farid prater med lederen og får innvilget et siste besøk hjem til mor. Når natten kommer og det blir mørkt, rømmer han hjemmefra, vel vitende om at han aldri kan vende tilbake.

Farid er en av ungdommene jeg ble kjent med gjennom arbeidet med masteroppgaven. Historien hans viser hvordan enslige mindreårige ofte har erfaringer med ekstreme påkjenninger, tvungen migrasjon og ulike brudd (Dahl, Sveaass & Varvin, 2006). Samtidig kan ungdommer som migrerer uten sine foreldre beskrives som ressurssterke og selvstendige etter å ha greid seg gjennom flukt og hendelser som ledet til flukten.

For å danne et bilde av hva denne oppgaven omhandler, tar første kapittel for seg innramming av tema, målsetting og forskningsspørsmål samt avklaring av begreper. Avslutningsvis presenteres oppgavens videre oppbygging.

1.1 Innramming av tema

Over 65 millioner mennesker er på flukt verden over og rundt halvparten av disse er barn og ungdom (UNHCR, 2017). Enslige mindreårige asylsøkere er barn under 18 år som kommer til Norge uten foreldre eller nære omsorgspersoner (Barne- og likestillingsdepartementet [BLD], 2017). I 2015 kom det flere enslige mindreårige asylsøkere til Norge enn noen gang tidligere. I 2016 og 2017 var tallet betydelig lavere. På verdensbasis er enslige mindreårige flyktninger imidlertid en raskt voksende gruppe. FNs høykommissær for flyktninger uttrykker sterk bekymring for barn på flukt og omtaler enslige mindreårige som den mest sårbare gruppen blant flyktninger (UNHCR, 1997).

I løpet av de siste årene har det blitt bosatt flere enslige mindreårige flyktninger i Norge enn noen gang før (Dalgard, 2017). De fleste har gjennomgått en lang og farlig flukt, og kommet til Norge med håp om trygghet og en bedre fremtid. Disse ungdommene har ofte erfaringer

med potensielt traumatiserende hendelser og opplever ulike utfordringer i eksil (Dahl et al., 2006). En rekke studier indikerer at mange enslige mindreårige er i risiko for å utvikle psykososiale plager (e.g., Montgomery, 2011; Oppedal, Seglem & Jensen, 2009).

Den kommunale barneverntjenesten har ansvar for at enslige mindreårige som befinner seg i kommunen får oppfølging i overgangen til voksenlivet (Garvik, Paulsen & Berg, 2016). Målsettingen med oppfølgingen er at ungdommene skal få dekket sine behov, slik at det legges til rette for positiv utvikling.

Denne studien omhandler ungdommer som har migrert uten omsorgspersoner og hvilke erfaringer de har med oppfølging i barnevernet. Studien har til hensikt å undersøke deres opplevelser av sosial støtte, og slik støtte anses som en særlig viktig beskyttelsesfaktor etter potensielt traumatiserende hendelser (Brewin, Andrews & Valentine, 2000).

Enslige mindreåriges overgang til voksenlivet omtales som et lite utforsket område hvor det trengs mer forskning (Lønning, 2018). Ifølge en ny kunnskapsoppsummering om enslige mindreårige er det behov for flere studier om deres perspektiv på egen livssituasjon (Svendsen, Berg, Paulsen, Garvik & Valenta, 2018). Tidligere forskning har også påpekt stor variasjon i oppfølgingstilbudet til ungdom over 18 år.

1.2 Målsetting og forskningsspørsmål

Målsettingen med studien er å undersøke hvilke erfaringer ungdommer som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger har med ettervern i barnevernet, i tillegg til deres opplevelser av sosial støtte. Fagfolk innen ulike felt og fag har pekt på behov for flere studier som tar utgangspunkt i den enkeltes opplevelse og erfaring i overgangen til voksenlivet. Studien tar utgangspunkt i den enkelte som ekspert på eget liv og søker svar på spørsmål ut fra et erfaringsperspektiv.

Dersom enslige mindreårige flyktninger ikke får hjelp til å håndtere hverdagen og utfordringer i ungdomstiden, kan de bære erfaringer med manglende mestring med seg videre i livet, med konsekvenser for videre utvikling (Bonanno, 2004; Oppedal, Jensen, Seglem & Haukeland, 2011). På bakgrunn av dette ønsker jeg å få frem ungdommenes egne fortellinger om hvordan de opplever sosial støtte og ettervern, noe som gir et grunnlag for å forstå hvordan oppfølgingen kan videreutvikles.

Min ambisjon er å øke forståelsen omkring hvordan ungdommene opplever sosial støtte i hverdagen. Videre å fremme kunnskapen om hva enslige mindreårige mener bidrar til støtte i en ungdomstid med erfaringer fra flukt og potensielt traumatiserende hendelser. Kunnskap og forståelse er forutsetninger for å gi god oppfølging. Erfaringer fra studien vil derfor formidles til ansatte i praksisfeltet, i tillegg til forskere og medstudenter.

For å undersøke ungdommers opplevelser og erfaringer er følgende forskningsspørsmål valgt:

- *Hvordan opplever enslige mindreårige sosial støtte i overgangen til voksenlivet?*

I tillegg har jeg formulert to delspørsmål:

- *Hvilke erfaringer har ungdommene med sosial støtte i ettervernstilbudet?*
- *Hvilken støtte betraktes som suksessfaktorer i oppfølgingen?*

Ungdommene i studien følges opp av oppfølgingstjenesten for enslige mindreårige i barnevernet. Oppfølgingstilbudet beskrives nærmere i kapittel 2 og min forforståelse presenteres i kapittel 4.

1.3 Avklaring av begreper

Enslige mindreårige, sosial støtte og ettervern er sentrale begreper i oppgaven, og begrepene utdypes på bakgrunn av hvordan de benyttes i denne sammenheng.

1.3.1 Flyktningbegrepet, sosial støtte og ettervern

Enslige mindreårige flyktninger

Begrepet *flyktning* bruker jeg her om personer som søker asyl og venter på svar, de som har fått negativt vedtak og de som har fått innvilget opphold i Norge. I denne sammenheng er det ungdommenes bakgrunn som unge, enslige flyktninger som er fellesnevneren og som gir grunnlag for å kategorisere dem i en gruppe, *enslige mindreårige*.

Betegnelsen enslige mindreårige brukes om barn og ungdom som har kommet til Norge uten følge av noen med foreldreansvar, og som har rett til beskyttelse etter menneskerettighets-

konvensjoner som Norge er bundet av (BLD, 2004). Ungdommene jeg tar utgangspunkt i blir fra nå av omtalt både som ungdommer og enslige mindreårige.

Sosial støtte

Sosial støtte kan defineres som prosessen som skjer når en person yter hjelp til en annen (Lin, 1986). Slik støtte er omtalt som en av de viktigste enkeltfaktorene som fremmer helse etter store belastninger (Birkeland, Knatten, Hansen, Hem & Heir, 2016). Sosiale nettverk representerer muligheter for sosial støtte. Begrepet deles ofte inn i ulike former for sosial støtte og utdypes i kapittel 3.1. I denne sammenheng er det først og fremst ungdommenes subjektive oppfatning av støtte som er i fokus.

Ettervern

Begrepet ettervern i barnevernet omfatter alle tiltak ungdommer mottar fra barneverntjenesten etter fylte 18 år. Ettervern tilbys ungdom i alderen 18-23 år og som har hatt barneverntiltak før de ble myndig. Hovedfokuset i oppfølgingen kan deles inn i: omsorg, skole, sosialt nettverk med voksenkontakt, selvstendiggjøring og fritid (Garvik et al., 2016; Storø, 2012).

1.4 Oppgavens oppbygging

Oppgaven består av seks kapitler. Hvert kapittel innledes med en redegjørelse av hva som kommer. I *kapittel to* presenterer jeg et utdrag av tidligere forskning om temaet for å se masteroppgaven i en større forskningsmessig sammenheng. *Kapittel tre* omhandler det teoretiske rammeverket for oppgaven: sosial støtte, traumeforståelse, utviklingspsykologi, resiliens og interdependence. I *kapittel fire* gjør jeg rede for metodisk tilnærming. Videre diskuteres studiens kvalitet, etiske vurderinger og metodologisk refleksjon. Jeg fremstiller funn i *kapittel 5* og drøfter resultatene ved hjelp av tidligere forskning, den teorien jeg har valgt samt egen forforståelse. Avslutningsvis diskuterer jeg ungdommenes opplevelser av oppfølgingen og egne refleksjoner rundt oppgavens forskningsspørsmål i *kapittel 6*.

2 Bakgrunn og tidligere forskning

I dette kapitlet gjør jeg først rede for tidligere forskning om enslige mindreårige og overgangen til voksenlivet. Deretter presenterer jeg gjeldende kunnskap om ettervern, sosial støtte og marginalisering.

2.1 Hvem er enslige mindreårige?

De fleste enslige mindreårige asylsøkere som kommer til Norge er mellom 15 og 18 år. Den mest representerte nasjonaliteten er afghanere. Ungdommer fra Eritrea utgjør den nest største gruppen, og deretter Syria, Somalia og Marokko (UDI, 2017). Majoriteten er gutter, som utgjør over 80 % av enslige mindreårige som kom til Norge de seneste årene.

Det finnes mye forskning som viser hvordan flukt og traumatisk stress kan påvirke psykososial fungering (Dahl et al., 2006; Montgomery, 2011). En rekke studier viser at enslige mindreårige har en forhøyet risiko for å utvikle psykiske plager sammenliknet med andre barn og unge (Jensen, Skårdalsmo & Fjermestad, 2014; Oppedal et al., 2009).

Folkehelseinstituttet har gjennomført en longitudinell studie av enslige mindreårige som blant annet fokuserte på helse og trivsel (Oppedal et al., 2011). De fleste oppgir at de har opplevd krig på nært hold og plages av påtrengende minner fra krigsopplevelser. Omtrent 70 % oppgir at de føler seg ensomme. Mange har depressive plager og posttraumatiske stressreaksjoner. Videre er enslige mindreårige hyppigere utsatt for frafall i videregående skole sammenliknet med andre grupper (Pastoor, 2012; 2016).

Enslige mindreårige har til felles at de kommer fra samfunn med konflikter eller annen organisert vold og har i varierende grad opplevd traumatiske hendelser, som tap, sorg, forfølgelse og overgrep. De mangler også foreldrenes omsorg, veiledning og støtte.

Samtidig er det viktig å understreke at enslige mindreårige er en sammensatt og lite homogen gruppe. De er ulike fordi de kommer fra forskjellige land og regioner, har ulike religioner og kulturer samt snakker forskjellige språk. De har ulik sosial og økonomisk bakgrunn i tillegg til variasjon i alder, skolegang, personlige egenskaper og interesser. Ungdommene har forskjellige livshistorier og ulike behov for psykososial oppfølging med utgangspunkt i erfaringer før, under og etter flukt (Eide, 2012; Oppedal et al., 2011; Svendsen et al., 2018).

2.2 Overgang til voksenlivet

Innenfor forskningsfeltet omtales overganger som ”transisjoner” (jf. *transitions*, Niesel & Griebel, 2005; Pastoor, 2016) og viser til det å forlate en livsperiode og å bevege seg inn i en annen. Slike overganger forbindes ofte med usikkerhet knyttet til hvem vi er og hvem vi skal bli. Enslige mindreårige befinner seg i flere overganger på samme tid. I tillegg til å være i overgangen til voksenlivet, er de i et nytt land hvor de skal forholde seg til et ukjent samfunn, lære et nytt språk og danne nye relasjoner.

De siste tiårene har det vært en økning i forskning om overganger hos ungdom med oppfølging fra barnevernet. Det har også vært en økning i nasjonale og internasjonale studier av enslige mindreårige. Studiene har i hovedsak fokusert på risikofaktorer hos ungdommene. Lite forskning har imidlertid handlet om deres overgang til voksenlivet (Lønning, 2018).

Flere påpeker at ungdom som lever under barnevernets omsorg og uten familien, ikke har tilgang til den støtten andre ungdommer har tilgjengelig i sin overgang til voksenlivet (Backe-Hansen, Madsen, Kristoffersen & Hvinden, 2014). De står ofte overfor utfordringer knyttet til økonomi, bolig, psykisk helse og skole alene, noe som gjør at de vil ha behov for mer oppfølging. Likevel viser studier at disse ungdommene ser ut til å få mindre oppfølging og støtte enn andre unge i befolkningen (Marion, Paulsen & Goyette, 2017; Paulsen, 2017).

Ungdomstid i Norge i dag preges av vekslende mellom familiestøtte og selvstendighet, og har blitt karakterisert som ”jojo-overgang” (Storø, 2012; Tysnes & Kiik 2015). *Interdependence* har blitt introdusert som en forståelsesramme på feltet og illustrerer overgangen til voksenlivet gjennom en balanse mellom selvstendighet og avhengighet (Propp, Ortega & NewHeart, 2003), utdypes i kapittel 3.5. Studier av ungdom med oppfølging i barnevernet viser at mange opplever at overgangen blir brå, noe Rogers (2011) beskriver som ”instant adulthood”.

Samtidig representerer ungdomstiden behov for selvstendigjøring og autonomi. Lidén (2017) påpeker viktigheten av å se på enslige mindreårige både som selvstendige etter å ha greid seg gjennom flukt og tidligere hendelser, og som sårbare med behov for støtte. De kan derfor beskrives som ”vanlige” ungdommer med helt ”uvanlige” livsbetingelser.

2.3 Ettervernstiltak i barnevernet

De seneste årene har det blitt økt fokus på ettervern og hvordan feltet preges av lite systematisert arbeid (Backe-Hansen et al., 2014). Tidligere forskning har også påpekt store variasjoner i hvorvidt enslige mindreårige får ettervern eller ikke, lengden på oppfølging og hvilke tiltak som tilbys (Garvik et al., 2016). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har gitt NTNU og UiT i oppdrag å undersøke ettervernstilbudet, som inkluderer enslige mindreårige flyktninger. Prosjektet heter ”Ettervern – en god overgang til voksenlivet?” og denne studien er knyttet til dette prosjektet (NTNU Samfunnsforskning, u.å.).

2.3.1 Oppfølging av enslige mindreårige

Utlendingsdirektoratet har ansvar for å bosette enslige mindreårige mellom 15 og 18 år og Barne-, ungdoms- og familieetaten for de under 15 år. Barneverntjenesten i kommunene har det generelle ansvaret for vedtak og oppfølging etter bosetting (BLD, 2017). De fleste kommuner har forankret arbeidet i barneverntjenesten og de øvrige har forankret det i flyktningtjenesten og NAV. I oppgaven fokuseres det på oppfølging av enslige mindreårige over 18 år i barnevernet i Trondheim kommune.

Hvilken støtte ungdommene mottar i Trondheim, avhenger av hvilke behov den enkelte vurderes å ha. De under 16 år bosettes ofte i bemannede bofellesskap med andre enslige mindreårige. Ungdommene flytter vanligvis til en selvstendig boform ved 18 års alder.

Ungdommer som har kommet som enslig mindreårig i alderen 20-25 år får tilgang til en base med tilgjengelige miljøterapeuter som tilbyr kurs, samtaler og annen bistand (Svendsen & Berg, 2017). Frivillige tiltak supplerer det offentlige ansvaret og bidrar til god integrering.

Oppfølgingstjenesten

Ungdommer over 16 år og som er vurdert å kunne bo selvstendig får oppfølging fra Oppfølgingstjenesten for enslige mindreårige (Svendsen & Berg, 2017). Når de fyller 18 år starter ettervernstiltaket. Oppfølgingstjenesten er en del av det kommunale barnevernet og driver miljøterapeutisk oppfølging. Hos oppfølgingstjenesten tildeles ungdommene en miljøterapeut med ansvar for kartlegging av behov og ressurser, samt veiledning og støtte. Videre i oppgaven omtales ansatte i oppfølgingstjenesten som kontaktpersoner.

Alle enslige mindreårige i Trondheim får tilbud om tiltak fra barneverntjenesten frem til de fyller 20 år. Ansatte har pekt på en tendens til at tiltak etter barnevernloven sjelden gis etter ungdommene fyller 20 år (Garvik et al., 2016). Mange enslige mindreårige med behov for videre bistand overføres til kommunens voksentjenester. Tidligere forskning har belyst hvordan avslutning av ettervernstiltak kan ha sammenheng med Barne-, ungdoms- og familieetatens refusjonsordning, hvor aldersgrensen er 20 år (Svendsen & Berg, 2017).

Oppfølgingen skal sørge for at ungdommene får nødvendig støtte og veiledning til å utvikle seg ut fra den enkeltes ståsted. Et mål i oppfølgingen er at ungdommene skal bli aktive deltakere i samfunnet. Kontaktpersonene tar utgangspunkt i seks livsområder¹ i kartlegging² og oppfølging av den enkelte:

- Familie/oppvekst/nettverk
- Fritid/interesser/livssyn
- Fysisk/psykisk helse
- Bolig/økonomi
- Jobb/skole/dagtilbud
- Sosiale ferdigheter

Oppfølgingstjenesten tilbyr sosial støtte og et av målene er å hjelpe ungdommene med å utvikle private nettverk. Det drives kompetanseheving innen tjenesten. De siste årene har ansatte fokusert på traumebevisst omsorg, som beskrives i oppgavens teoretiske rammeverk.

2.3.2 Juridisk innramming

Utgangspunktet for ettervern ligger i Lov om barneverntjenester §1-3 (1992) og tilbys ungdom i alderen 18-23 år. Tre vilkår skal være oppfylt før ettervern gis: ungdommen må ha hatt tiltak fra barnevernet før fylte 18 år, ungdommen må samtykke til ettervern og barneverntjenesten må mene at ettervern er nødvendig. Ved opphør av tiltak når ungdom fyller 18 år og ved avslag på søknad om ettervern, skal vedtaket begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. barnevernlovens § 4-1 (1992).

Medvirkning er sentralt på ettervernsfeltet og innebærer at ungdommer gis mulighet til å påvirke eget oppfølgingstilbud. Retten til medvirkning er hjemlet i lovverk og forskrifter, blant annet i Lov om barneverntjenester § 6-3 (1992) og FNs barnekonvensjonens artikkel 12

---

¹ Beskrivelsen er gitt av ansatte ved oppfølgingstjenesten.

² Svendsen og Berg (2017) og Veiviser Bolig for velferd (2018).

(BLD, 2004). Lovverket skal sikre barn og ungdom informasjon og medbestemmelse i forhold som angår dem.

Formålet med ettervernstiltak beskrives som å legge til rette for en gradvis overgang til en mer selvstendig tilværelse. Hva tiltakene skal inneholde er imidlertid lite definert i lovverket. I rundskrivet om ettervern påpekes det at det i dagens samfunn er avgjørende at ungdommer mestrer utdanning, jobb, bolig og økonomi, samt har et godt sosialt nettverk (BLD, 2011). Derfor er et sentralt mål med ettervern i barneverntjenesten å tilby sosial støtte i overgangen til voksenlivet (Storø, 2012).

2.4 Betydningen av sosial støtte

Norske og internasjonale studier viser at ungdom med oppfølging i barnevernet har begrensede nettverk og sosial støtte (Höjer & Sjöblom, 2010; Rogers, 2011; Storø, 2012). Støttende relasjoner til venner og familie beskrives som avgjørende i sårbare situasjoner (Dalgard, Ystgaard & Brevik, 1995). Sosial støtte er derfor viktig, særlig i perioder med store endringer, som i overgangen til voksenlivet og ved integrering i et nytt samfunn.

Sosial støtte har en sentral funksjon i å gjenopprette trygghet etter potensielt traumatiserende hendelser (Brewin et al., 2000). Enslige mindreårige har ofte opplevd traumatiserende hendelser i forkant av, og under flukt, og kan oppleve langvarige belastninger etter bosetting. Flere påpeker at manglende sosial støtte er en av de viktigste enkeltfaktorene som kan predikere posttraumatisk stress og retraumatisering (Brewin et al., 2000; Thoits, 2011).

Ungdommer med oppfølging fra barnevernet har ofte færre personer i nettverket sammenliknet med de som ikke har vært i barnevernet (Marion et al., 2017). Enslige mindreårige er i en utsatt posisjon da de ofte har lite eller ingen kontakt med familie og mangler nære voksne i sine nettverk. Det er derfor viktig at oppfølgingen innebærer utvikling og opprettholdelse av relasjoner; både til voksne og andre ungdommer (Paulsen & Berg, 2016).

Ulike studier viser til sammenhenger mellom sosial støtte og helse. Avhandlingen til Paulsen (2017) bygger på intervju med 45 ungdommer om deres erfaring med barnevernet og viser at ungdommene opplever stort behov for sosial støtte i overgangen til voksenlivet. Den sosiale støtten må inneholde ulike former for støtte og utdypes i oppgavens teoretiske rammeverk.

I 2017 presenterte Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) en longitudinell studie av personer som var ansatt i regjeringskvartalet under terrorbombingen 22. juli 2011 (Birkeland, Nilsen, Hansen, Knardahl & Heir, 2017). Funnene viser at sosial støtte både beskyttet mot utvikling av psykososiale plager etter en traumatisk hendelse og førte til raskere bedring hos personer som hadde utviklet plager.

I lys av forskning om overganger vil fokus på gode nettverk og tilhørighet være viktig for enslige mindreåriges helse og psykososiale fungering. Dersom ungdommene ikke får sosial støtte kan det være en fare for marginalisering, ved at de ikke blir inkludert i samfunnet.

2.5 Risiko for marginalisering

Mye av forskningen på ettervernsfeltet har handlet om hvordan det går med ungdommene i etterkant av oppfølgingen. Faktorer som har blitt målt er tradisjonelle overgangsmarkører som utdanning, tilknytning til arbeid og inntektsnivå. Forskningen viser at ungdom som har hatt oppfølging i barnevernet har større risiko for å bli marginalisert i voksenlivet enn ungdommer i majoritetsbefolkningen (Backe-Hansen et al., 2014). Marginaliseringen handler både om sosial og økonomisk utenforskap.

Enslige mindreårige har ofte begrenset skolegang fra opprinnelseslandet. De fleste må gå flere år i grunn- og videregående skole i Norge før de får inntektsgivende arbeid eller høyere utdanning. Selv om mange har høy motivasjon for skole, er frafallet stort (Pastoor, 2016). De som ikke fullfører kan få vanskeligheter med integrering og å komme i arbeid. Det er derfor et paradoks at det er et så høyt frafall. Tidlig arbeidsledighet kan få konsekvenser for senere tilknytning på arbeidsmarkedet (NOU 2011: 14). Videre kan arbeidsledighet sees på som et sosialt problem i seg selv, men kan også generere andre vansker. Fokus på skolegang er derfor viktig både for å forebygge langtidsledighet og for å forebygge utvikling av andre sosiale problemer (Ekblad & James, 2004; Lønning, 2018).

Oppedal et al. (2009) argumenterer for at en av de viktigste oppgavene enslige mindreårige står overfor er å etablere nye relasjoner. Støtte fra sosiale nettverk og tilhørighet er viktig for psykososial tilpasning og mestring. Raundalen og Mørch (2016) viser til at de fleste unge flyktninger har mål om utdanning og integrering for å kunne bli deltakende voksne i det norske samfunnet. Det er derfor viktig å støtte ungdommene i deres mål for fremtiden, som samtidig kan bidra til å forebygge marginalisering og utenforskap (Oppedal et al., 2009).

3 Teoretisk rammeverk

Kapittelet gir en oversikt over teoretiske perspektiver som jeg mener er relevant for å belyse overgangen til voksenlivet hos enslige mindreårige. Søkelyset rettes spesielt mot faktorer som kan påvirke hvordan ungdommene opplever sosial støtte i ettervernstilbudet.

3.1 Sosial støtte

Støttebegrepet kan deles inn på ulike måter. *Det strukturelle aspektet* ved sosial støtte handler om i hvilken grad en person har et sosialt nettverk og strukturen i nettverket. Ifølge Dalgard og medarbeidere (1995) blir egenskaper i nettverksstrukturen et indirekte mål på sosial støtte, hvor det indikeres at integrering i sosiale nettverk medfører støtte. Nettverkets struktur sikter til hvor mange som er med i et sosialt nettverk og nærheten mellom personene.

En ofte brukt inndeling av kilder til sosial støtte skiller mellom samfunnet, sosiale nettverk og nære relasjoner (Lin, 1986). Nettverksrelasjonene på makro-, meso- og mikronivå, viser til de sosiale omgivelsene en person har. Ifølge Lin (1986) er de nærmeste relasjonene av størst betydning for å kunne få sosial støtte. Ved å legge Lins forståelse til grunn, velger jeg å anse nettverk med flere og nære relasjoner som betydningsfullt for tilgangen til støtte.

House (1981) benytter en annen inndeling av kilder til sosial støtte: formelle versus uformelle relasjoner. Relasjonen mellom enslige mindreårige og ansatte i oppfølgingstjenesten betegnes som formell, da støtten gis gjennom offentlig finansierte ressurser. Andre kilder til sosial støtte via formelle relasjoner er lærere, leger, psykisk helsevern og NAV. Uformelle kilder til sosial støtte kan være venner. Enslige mindreårige er ofte uten nære omsorgspersoner i sine uformelle nettverk (Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017).

Det strukturelle aspektet forteller lite om hvilken funksjon og kvalitet støtten har. Flere studier har vist at hvilken støtte en får og hvilke kvaliteter relasjonene har, er minst like viktig (Höjer & Sjøblom, 2010; Paulsen, 2017). *Det funksjonelle aspektet* ved sosial støtte viser til virkningen, altså hvordan støtten oppleves for den enkelte (Dalgard et al., 1995).

Innenfor teorier om sosial støtte finnes to tradisjonelle modeller for å forklare virkningen av sosial støtte; bufferhypotesen og hovedeffektmodellen (Dalgard et al., 1995). *Bufferhypotesen* forklarer sosial støtte som særlig viktig ved stress og belastende hendelser, og er utviklet fra

Lazarus' (2006) stress og mestringsteori. Sosial støtte beskrives som effektivt når en person mangler mestring og kan i tillegg motvirke den negative effekten stress kan ha. *Hovedeffektmodellen* går ut på at sosial støtte har direkte effekt uavhengig av livssituasjon. Å ha et støttende nettverk virker positivt på følelsen av å være tilfreds med livet og forebygger stress, ensomhet og belastninger (Dalgard et al., 1995). Forklaringsmodellene er ikke motsetninger og kan ses i kombinasjon for å nyansere bildet på sammenhengen mellom sosial støtte og tilfredshet. Dalgard et al. (1995) og Thoits (2011) understreker at støtten virker best dersom den samsvarer med personens opplevde behov og ønske om sosial støtte.

Ifølge Kvello (2006) er det som regnes som viktigst for ungdoms psykiske helse, skoleprestasjoner og sosiale liv, venner som gir støtte i motgang, snille venner en kan stole på og som stiller opp ved behov. Andre understreker at også støttende relasjoner til nære voksne er betydningsfullt for å redusere risikoen for marginalisering hos ungdom i sårbare situasjoner (Collins, Spencer & Ward, 2010). Teoriene om sosial støtte tar også hensyn til at enkelte relasjoner også kan innebære vanskeligheter og ikke nødvendigvis er støttende.

3.1.1 Ulike typer sosial støtte

Forskere viser til fire forskjellige funksjoner av sosial støtte; praktisk, emosjonell, bekreftende og medvirkningsstøtte (Paulsen & Berg, 2016). Selv om andre har en noe ulik inndeling, er mye likt (e.g., Collins et al., 2010; House, 1981).

Praktisk støtte handler om økonomisk rådgivning, bistand til lekser, bolig og til å komme i jobb, samt andre gjøremål i hverdagen. *Emosjonell støtte* handler i denne sammenheng om at noen bryr seg om ungdommene, viser omsorg og er tilgjengelig. Nettverksstrukturen og relasjonen mellom kontaktperson og ungdom har betydning for slik støtte. Paulsen (2017) påpeker at emosjonell støtte for mange oppleves som den viktigste og samtidig den vanskeligste å få tilgang til. *Bekreftelsesstøtte* omfatter veiledning, anerkjennelse og tilbakemeldinger på ungdommenes væremåte. Den siste kategorien er *støtte til medvirkning* og handler om hvordan ungdommer blir inkludert og får ansvar i beslutningsprosesser som angår dem selv.

3.2 Traumer

Begrepet *traume* kommer opprinnelig fra gresk og betyr sår. I denne sammenheng kan sår forstås som en subjektiv reaksjon, og fordi vanskelige situasjoner håndteres ulikt av

forskjellige mennesker brukes betegnelsen *potensielt traumatiserende hendelser*. Ifølge Scheeringa, Zeanah & Cohen (2011) kan hendelser som oppleves som svært truende defineres som traumatiserende. I nyere tid har det blitt faglig enighet om at de fleste vil oppleve en eller flere hendelser som kan være traumatisk i løpet av livet. Begrepet omfatter derfor et vidt spekter av hendelser.

Diagnosemanualer, henholdsvis International Classification of Diseases (ICD) og Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) inneholder også definisjoner av traumatiserende hendelser. Nyeste versjon av DSM beskriver at hendelsene må ha medført enten eksponering for død, trussel om død, alvorlig skade eller vold (American Psychiatric Association [APA], 2013). Personen skal ha vært eksponert på en av følgende måter: direkte eller indirekte eksponering, eventuelt eksponering for ekstreme detaljer om hendelsen.

Enslige mindreårige som kommer til Norge kan ha opplevd flere hendelser som er potensielt traumatisk. Mange har flyktet fra land med krig og det er en risiko for at de har opplevd vold på flere arenaer. Videre kan brudd med familie, andre tap og flukt medføre ytterligere traumatiske opplevelser (Brunvatne, 2006). De kan ha opplevd gjentatte hendelser og vært både direkte og indirekte eksponert. Hvilke hendelser som virker traumatisk avhenger blant annet av hvordan den enkelte fortolker traumehendelsen, hvordan minnet blir lagret og om ungdommen opplever traumatisk stress (Brewin et al., 2000; Ehlers & Clark, 2000).

Stress kan beskrives som en tilstand kjennetegnet av psykologiske og fysiologiske reaksjoner. Alternativt som en alarmreaksjon som utløses ved frykt (Nordanger & Braarud, 2017). Vanligvis avtar stressreaksjonen når en person mestrer situasjonen den er i. Dersom alarmreaksjonen opprettholdes kan stressreaksjonen imidlertid utvikles til traumatisk stress.

Hvorvidt enslige mindreåriges erfaringer fører til traumatisk stress avhenger av ulike pre-, peri- og posttraumatiske faktorer. Interaksjon mellom faktorene får betydning for hvordan stress kommer til uttrykk og påvirker fungering (Ekblad & James, 2004; Weisæth, 1998). En vesentlig faktor er hvorvidt ungdommen ble eksponert for traumehendelser uten å ha beskyttelse, eller at omsorgsgiver var den som påførte skadene (Nordanger & Braarud, 2017). Tiden etterpå og hvordan ungdommen ble møtt av andre har betydning for videre utvikling.

Den første tiden etter potensielt traumatiserende hendelser er det vanlig å oppleve stressreaksjoner. Varighet og omfang varierer. Fire posttraumatiske stressreaksjoner som ofte viser

seg er: gjenopplevelse, unngåelse, endring i tanker og humør, samt følelsesmessig aktivering. Noen opplever reaksjoner av en alvorlighetsgrad der tilstanden kan klassifiseres som posttraumatisk stressforstyrrelse (PTSD) (APA, 2013). Selv om PTSD kan være diagnosen som hyppigst assosieres med traumer, forekommer ulike plager. Andre angstlidelser, depresjon og atferdsforstyrrelser er diagnoser enslige mindreårige på gruppenivå har forhøyet risiko for å utvikle og som kan påvirke fungering i hverdagen (Montgomery, 2011).

Det er imidlertid forskningsmessig grunnlag for å si at traumatisk stress hos unge flyktninger i eksil ofte reduseres over tid (Montgomery, 2011). På sikt kan forhold i Norge ha minst like mye å si for prediksjon av psykososiale plager som forhold før og under flukt. Mange klarer seg dessuten forholdsvis godt selv etter vanskelige oppvekstvilkår (Bonanno, 2004).

3.2.1 Traumer og utviklingspsykologi

Traumatisering oppstår ofte sammen med manglende beskyttelse fra omsorgspersoner. Denne kunnskapen har, ved siden av forståelse for virkningen av traumer, ført traume- og utviklingspsykologi nærmere hverandre de seneste årene (Nordanger & Braarud, 2017).

Tilknytningsteori er en utviklingspsykologisk teori utviklet av Bowlby (1980). Teorien tar utgangspunkt i at tilknytningsmønster og erfaringer i oppveksten påvirker hvordan en person danner nye relasjoner og regulerer følelser videre i livet. Trygge barn lærer å stole på egne følelser og forståelse av verden, og kan lettere knytte seg til andre personer. Når barn ikke har en trygg tilknytning, kan det føre til at de mister tillit til at andre kan gi dem beskyttelse og hjelp (Ehlers & Clark, 2000; Van der Kolk, 2014).

Enslige mindreårige har ikke hatt omsorgspersonenes støtte i møte med stressende hendelser under flukten. Eksponering for traumehendelser kombinert med fravær av reguleringsstøtte fra nære omsorgspersoner kan påvirke utvikling og fungering. Utviklingspsykologiske perspektiv, med kunnskap om traumatisering tidlig i livet hvor hjernen er særlig sensitiv, kan gi forståelse for utfordringer enslige mindreårige opplever og brukes som utgangspunkt for å se den enkeltes behov (Braarud & Nordanger, 2011).

De seneste årene har miljøterapi for ungdommer i barnevernet i økende grad tatt utgangspunkt i traumebevisst omsorg. Hovedprinsippene er trygghet, relasjon og følelsesregulering (Bath, 2015). Hos enslige mindreårige kan oppfølgingen innebære hjelp til å bli kjent med egne følelser og å få ytre reguleringsstøtte via kontaktperson og andre i nettverket.

En grunntanke i traumebevisst omsorg er at omsorgspersoner kan bidra til utvikling hos personer som lever med traumeerfaringer. For å styrke ungdommenes reguleringsystem, er det viktig at de ansatte legger til rette for erfaringer med positivt samspill. Regulerings-systemet blir aldri ferdig utviklet og sosial støtte ved stress er noe alle kan ha behov for. Nordanger og Braarud (2017) understreker at hjernen formes av bruken og at det derfor aldri er for sent å forbedre en skadet hjerne.

3.3 Sosial støtte og traumer

Ifølge mekanismene som beskrives i traumebevisst omsorg, kan enslige mindreårige gjennom reguleringsstøtte og positive erfaringer med andre mennesker, møtes på utviklende måter. De med få uformelle relasjoner kan ha særlige behov for at slik støtte gis i ettervernstilbudet. Traumatisering kan påvirke følelsen av trygghet og måten en person knytter seg til andre (Foa, Keane, Friedman & Cohen, 2009; Hobfoll et al., 2007; Van der Kolk, 2014). Hvorvidt en har tillit til at andre kan hjelpe, påvirker muligheten for å ta i mot støtte.

Ungdommer som opplever unngåelse som traumatisk stress eller strategi for å håndtere hverdagen, kan ha vansker med å se egne behov for sosial støtte og dermed ikke ta i mot støtten. Dette kan vise seg ved at en ungdom uttrykker motstand overfor kontaktpersonen og eventuelt isolerer seg.

3.3.1 Flyktninger og traumer

Flyktninger befinner seg i en kompleks omstilling hvor de skal bli kjent med en ny kultur, sosiale koder og språk. Ulike faktorer før, under og etter flukt virker inn på hvordan de håndterer hverdagen. Varvin (2015) omtaler overgangen fra ungdom til voksenliv som en særlig utfordrende omstillingsprosess for unge flyktninger på bakgrunn av gjentatte brudd i deres livsløp og potensielt traumatiserende hendelser. Overgangen kan føre til vekst, inkludering og positiv utvikling, men kan også innebære økt sårbarhet og marginalisering.

Livssituasjonen etter bosetting kan spille en like stor, om ikke større, rolle for mestring som eksponering for belastninger før flukt (Almquist & Broberg, 1999). Ulike forskere understreker betydningen av sosial støtte hos enslige mindreårige (Kohli, 2011; Oppedal et al., 2011; Pastoor, 2016; Varvin, 2015). Studier viser som nevnt i kapittel 2.1, en høyere andel av ulike psykiske plager hos flyktninger enn i generelt i befolkningen. Forskning om

flyktningers helse har ofte hatt et risikoperspektiv og fokusert på sårbarheter fremfor bedringsprosesser (Opaas & Varvin, 2015; Waaktaar, Christie, Borge & Torgersen, 2004).

Traumer og flukt kan være knyttet til sosiale stigma. Dersom stigmatisering utvikler seg på gruppenivå, påvirkes måten samfunnet rundt ser den enkelte som en del av en gruppe, eksempelvis enslige mindreårige (Goffman, 1963). Stigmatiseringen kan føre til at omgivelsene legger stor vekt på flyktningstatusen, som vil kunne overskygge andre roller og egenskaper ungdommene har. Den enkelte kan påvirkes av stigmatiseringen og det kan skje en selvstempling (Brodtkorb & Rugkåsa, 2009).

3.4 Resiliens

Det finnes flere forståelser av resiliens og definisjonene varierer over tid og mellom ulike samfunn (Rutter, 2012; Ungar, 2008; Waaktaar & Christie, 2000). Rutter (2012) beskriver resiliens som positiv utvikling etter hendelser som medfører risiko for å utvikle psykososiale plager. Resiliens knyttes til prosesser som leder til positive mestringsstrategier.

Enslige mindreårige er, til tross for å oppleve belastninger og ofte gjentatte negative erfaringer, på samme tid resiliente ungdommer som mestrer motgang. De fleste vil før eller siden erfare bedring og få positiv utvikling (Bonanno, 2004). Bronfenbrenner (1994) og Ungar (2008) har beskrevet hvordan resiliens påvirkes av individuelle, relasjonelle og miljømessige faktorer. De ulike faktorene påvirker muligheter for mestring og kan beskytte mot belastninger, og omtales derfor som beskyttelsesfaktorer.

Antonovskys (2012) teori om salutogenese retter oppmerksomheten mot det som fremmer helse og mestringsressurser. Teorien bidrar med kunnskap om hvordan mennesker mestrer utfordringer. Antonovsky påpeker viktigheten av særlig tre faktorer, *forutsigbarhet*, *meningsfullhet* og *begripelighet*, for at mennesker skal oppleve sammenheng (OAS) i sin livssituasjon. OAS blir ofte kalt forutsigbarhet og handler om oppfatningen av verden som forståelig. Personer med sterk OAS vil vurdere stimuli annerledes enn personer med svak OAS. En med sterk OAS opplever mulighet til å påvirke eget liv og tillit til å kunne håndtere motgang. Tro på egen evne til mestring har, ifølge Bandura (1994), betydning for selvbildet og hvilke mestringsstrategier en person benytter i møte med utfordringer.

Resiliensperspektivet understreker viktigheten av opplevelse av sammenheng i livet; mellom fortid, nåtid og fremtid hos enslige mindreårige (Kohli, 2011; Pastoor, 2016; Raghallaigh & Gilligan, 2009). Forutsigbarhet med trygge rammer i hverdagen anses også som viktig. Hvorvidt ungdommene opplever at det som skjer rundt og inni dem henger sammen og gir mening, kan påvirke hvordan de mestrer sine omstillings- og overgangsprosesser.

3.4.1 Forholdet mellom resiliens og traumer

Som beskrevet i kapittel 3.2 medfører traumer risiko for uheldig utvikling. Resiliens handler om mestring og positiv utvikling etter å ha opplevd potensielt traumatiserende hendelser. Waaktaar og Christie (2000) understreker at resiliens og traumer er knyttet til hverandre.

Summen av beskyttelsesfaktorer påvirker grad av resilient håndtering av hverdagen etter belastninger. Individuelle beskyttelsesfaktorer som påvirker utvikling etter potensielt traumatiserende hendelser kan være egenskaper ved personligheten, som grad av trygghet (Hobfoll et al., 2007). Faktorer i ungdommens nettverk kan være i hvilken grad de får ytre reguleringsstøtte, som fremmer muligheten for resiliens. Faktorer i samfunnet hos enslige mindreårige kan handle om hvorvidt skole og fritid blir arenaer for mestring. Ved flere beskyttelsesfaktorer skjer en kumulativ beskyttelse og gir økt mulighet for resiliens.

Ved å se enslige mindreårige i et resiliensperspektiv, anses ungdommene som aktive og handlende i motsetning til passive ofre for uheldige omgivelser (Raghallaigh & Gilligan, 2009; Waaktaar et al., 2004). En mer eller mindre resilient håndtering påvirker og påvirkes av tilgangen til sosial støtte og hvordan den enkelte tar i bruk støtte. Et godt samspill mellom faktorer i ungdommenes nettverk kan ha stor innvirkning på deres utvikling og mestring (Dahl et al., 2006; Waaktaar & Christie, 2000; Weisæth, 1998).

3.5 Interdependence

Synet på ungdomstid er i stadig forandring og i dagens Norge anses overgangen til voksenlivet som en prosess hvor ungdom veksler mellom å klare seg selv og å få støtte (Storø, 2012). Ungdomstid innebærer ønske om autonomi og økt selvstendighet. Samfunnet har forventninger til at vi skal mestre flere livsområder på egen hånd i ungdomstiden enn i barndommen. Samtidig er ungdomstiden en sårbar periode. Enslige mindreårige har ofte liten tilgang på støtte og ressurser i sine uformelle nettverk, og derfor særlig behov for oppfølging utenfra i møte med utfordringer i overgangen til voksenlivet (Kohli, 2011; Pastoor, 2016).

Teorien om interdependence, *gjensidig avhengighet*, refererer til ungdommer som hverken avhengig eller selvstendig, men i stedet gjensidig avhengig. Ungdommer har relasjoner og lokalsamfunn i sine omgivelser som de er en del av. Interdependence tar utgangspunkt i at ingen egentlig er helt selvstendig, og at alle har behov for sosial støtte og sikkerhetsnett som finnes i familieliknende nettverk (Propp et al., 2003). Behovet for selvstendighet og avhengighet kan forstås som samtidige behov hos ungdommer.

Propp et al. (2003) argumenterer for at barnevernssystemet behøver å redefinere målet om selvstendighet. Tidligere har selvstendighet vært et mål og utgangspunkt for ettervernstiltak, hvor selvstendighet har handlet om å ikke ha behov for støtte utenfra. I stedet ønsker flere (Paulsen, 2017; Propp et al., 2003; Storø, 2016) en endret praksis hvor ungdom får ansvar og styring i eget liv samtidig som de mottar støtte, i tråd med interdependence-perspektivet.

Medvirkning skal som nevnt i kapittel 2.3.2 gi ungdommene mulighet til å påvirke egen oppfølging, og kan hjelpe dem til å oppnå handlekraft til å ta beslutninger i eget liv. Retten til aktiv medvirkning understreker synet på unge som selvstendige i likhet med dagens fokus i samfunnet på barn som rettighetshavende individer (Backe-Hansen & Frønes, 2012).

Ungdommer med barnevernserfaring beskriver ofte prosessen fra ettervern og ut av barnevernet som brå. På vei ut av barnevernssystemet har de ofte en mindre fleksibel og potensielt mer utfordrende overgang enn andre ungdommer, samtidig mottar de mindre støtte (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Paulsen & Berg, 2016). Dette til tross for at disse ungdommene kan ha en utfordrende oppvekst, som krever mer støtte og ikke mindre.

3.6 Oppsummering

Flere teoretiske perspektiv er nyttig for å forsøke å forstå opplevelser av sosial støtte hos enslige mindreårige. Også for å utvikle ettervernstilbud som fremmer støtte på veien til voksenlivet, kan en bred forståelse av hva som fremmer utvikling og gode overganger være viktig. Jeg har presentert noen av dem. Utvalget av de teoretiske perspektivene ble i stor grad valgt ut fra hva datamaterialet viste.

Enslige mindreårige har ofte erfaring med potensielt traumatiserende hendelser. Traumer kan påvirke tilgangen til sosial støtte og mulighetene for å ta i mot støtte. Nyere traumeteori og utviklingspsykologi gir kunnskap om forholdet mellom traumatisering og relasjoner. Resiliens og interdependence tilbyr måter å forstå utvikling og behov for støttende relasjoner.

4 Metode

I dette kapitlet beskrives oppgavens metodiske tilnærming. Først presenteres mitt valg av metode og vitenskapsfilosofisk ståsted. Videre redegjøres for rekruttering, utvalg, datainnsamling og analyse. Sist presenteres etiske betraktninger og studiens kvalitet vurderes.

4.1 Valg av metode

For å undersøke hvordan enslige mindreårige opplever sosial støtte og ettervern, har jeg valgt en kvalitativ tilnærming. Kvalitative metoder er egnet for å få dypere innsikt og forståelse når det er snakk om å utforske meningsinnhold i sosiale fenomen (Kvale & Brinkmann, 2015; Tjora, 2017). Som nevnt i kapittel 1.2, understreker flere forskere betydningen av å undersøke de unges eget perspektiv på livssituasjon og ettervern. Jeg har derfor valgt kvalitative metoder for å få frem ungdommers opplevelser, erfaringer, tanker, meninger og refleksjoner.

Intervju og fokusgruppe er valgt som fremgangsmåter for innsamling av informasjon. Bakgrunnen for en slik kombinasjon har vært et ønske om både å få innsikt i den enkeltes individuelle erfaringer og å få diskusjoner mellom ungdommene om studiens tema. I analysearbeidet valgte jeg å gjøre tematisk analyse, med utgangspunkt i Braun og Clarke (2006) sin beskrivelse av fremgangsmåten.

Når jeg søker innsikt i hvordan sosial støtte og ettervern oppleves, blir forståelse av menneskelig erfaring og tolkning sentralt. Kvalitative metoder bygger på teorier om fenomenologi og hermeneutikk, som her kommer inn som vitenskapsfilosofiske perspektiver.

4.1.1 Vitenskapsfilosofisk ståsted

Ved å rette oppmerksomheten mot ungdommers opplevelser, inntar jeg et fenomenologisk perspektiv og ønsker innsikt den enkeltes livsverden slik den trer frem i studien (Tjora, 2017). *Fenomenologi* beskrives som læren om det som kommer til syne og viser seg. Fokus rettes mot verden slik den oppleves for den enkelte (Malterud, 2017). Jeg ønsker å, så langt det lar seg gjøre, sette egne antakelser til siden. I stedet retter jeg fokuset mot ungdommenes tanker og opplevelser, for å nærme meg feltet med et mest mulig åpent sinn. Jeg har forsøkt å beskrive sosial støtte og ettervern på den måten fenomenene erfares for den enkelte.

I tillegg er jeg interessert i å forstå konteksten som virker inn på den enkeltes opplevelse av egen livsverden og hvordan forskningsprosessen preges av min forforståelse, som jeg knytter til *hermeneutikken*. Hermeneutikken er læren om fortolkning av tekst (Kvale & Brinkmann, 2015). En hermeneutisk fortolkningsprosess fokuserer på å tolke datamaterialet ved å se etter et dypere meningsinnhold enn det som først viser seg (Malterud, 2017). I analysearbeidet var jeg inspirert av hermeneutikkens ideer om fortolkning og kontekst.

Resultater fra intervju og fokusgruppe ble i større eller mindre grad påvirket av meg som forsker. Den hermeneutiske sirkel kan brukes som forståelsesramme og illustrerer hvordan forskeren beveger seg mellom å bruke datamaterialet, teori og forforståelse som grunnlag for tolkning (Kvale & Brinkmann, 2015). Kunnskap konstrueres i møte mellom forsker og intervjuperson og blir til gjennom samhandling (Malterud, 2017). Jeg søkte innsikt i andres opplevelser og erfaringer. Samtidig ble min tolkning av det som viste seg, det som ble ansett som sannheten. Jeg var deltakende i prosessen gjennom min forforståelse, teoretiske ståsted og relasjonen som ble utviklet til ungdommene i studien. Oppgavens vitenskapsteoretiske ståsted baserer seg både på fenomenologi, hermeneutikk og det teoretiske rammeverket.

4.1.2 Intervju og fokusgruppe

For å få frem hvordan sosial støtte og ettervern ble erfart av den enkelte, benyttet jeg *semistrukturerte intervju*. Intervju som er semistrukturert viser til intervjuguiden som delvis strukturert, hvor intervjuguiden er veiledende uten at den følges slavisk (Kvale & Brinkmann, 2015). Intervjuet er verken en helt åpen eller lukket samtale, som ved bruk av spørreskjema. Samtidig måtte jeg sørge for å holde samtalen på et spor som sikret at det kom frem informasjon som var relevant for studien. Oppfølgingsspørsmål ble benyttet ved behov for utdyping. Begrepet *dybdeintervju* og semistrukturert intervju brukes ofte om hverandre og viser til målet om å søke innsikt og dybde i intervjupersonens erfaringer.

Jeg valgte *fokusgruppe* for å undersøke bredde og variasjon i ungdommenes opplevelser. I fokusgrupper samles mennesker for å diskutere tema som forskeren ønsker å utvikle kunnskap om (Malterud, 2017; Tjora, 2017). Metoden skiller seg fra intervju ved at forskeren har rolle som moderator. En styrke ved fokusgrupper er at de gir tilgang til å samle inn store mengder informasjon over en kort periode. Ved å la ungdommene diskutere erfaringer med hverandre, kunne jeg fange opp interaksjonen som foregikk mellom dem. Jeg fikk mulighet

til å fokusere på ungdommene som ei gruppe fremfor den enkelte, som i intervjuene. Det ble også mulig å sammenlikne individuelle erfaringer fra intervju med funn fra fokusgruppen.

Jeg valgte å gjennomføre intervju og fokusgruppe om flere tema jeg var interessert i; sosial støtte, ettervern, nettverk og mestring. Dette var tema jeg hadde fått interesse for gjennom mitt arbeid med ettervern i barnverntjenesten og med ungdommer i Botiltak for psykisk helse. Jeg hadde en del tanker om temaene på forhånd. Ifølge Malterud (2017) er det hensiktsmessig å reflektere rundt egen forforståelse i forkant av datainnsamling og presentere den i studien. Jeg gjør rede for og diskuterer hvordan forforståelsen kan ha virket inn på prosessen i kapittel 4.5 om metodologiske krav og refleksjoner.

4.2 Datainnsamling

I denne delen beskrives måten jeg har gått frem for å innhente informasjon, så transparent som mulig.

4.2.1 Rekruttering

I begynnelsen av prosjektet var jeg interessert i å snakke med ungdommer som hadde ettervernstiltak om deres erfaringer med sosial støtte. Masteroppgavens rammebetingelser nødvendiggjorde avgrensninger og jeg avgrenset utvalget til ungdommer som var kommet til Norge som enslige mindreårige. Dette kom i kjølvannet av de siste årenes mange medieoppslag om unge flyktningers erfaringer og belastninger. Ettervernsprosjektet, presentert i kapittel 2.3, var rammegivende ved at tema var snevret inn. I oppgaven sto jeg fritt med tanke på antall intervjupersoner, forskningsspørsmål og analyse.

Ved å gjøre et såkalt *strategisk valg*, ønsket jeg tilgang til å prate med enslige mindreårige med oppfølging i barnevernet. Strategiske utvalg innebærer at forskeren foretar et gjennomtenkt valg for hvem utvalget skal bestå av (Tjora, 2017). Jeg ønsket å prate med mellom fem og åtte ungdommer som kunne bidra med relevant informasjon.

Jeg startet med å kontakte faglederen ved oppfølgingstjenesten til enslige mindreårige. Jeg beskrev min oppgave og ba om bistand til å finne intervjupersoner. Jeg kom i kontakt med en som jobbet med Brukerrådet for enslige mindreårige i Trondheim og som ble en nøkkelperson i rekrutteringen. Nøkkelpersonen informerte ungdommer og ba om samtykke til

å gi meg kontaktinformasjon. Ungdommer som samtykket til å bli kontaktet, fikk tekstmelding med informasjon og invitasjon til å møtes for å prate om studien. På denne måten, ved tilgjengelighetsutvalg, fikk jeg rekruttert tre ungdommer.

Jeg ble invitert til et brukerrådsmøte for å fortelle om studien. Rekrutteringsmetoden som videre ble brukt kalles *snøballmetoden* (Tjora, 2017). Utvalget ble rekruttert gjennom personer i brukerrådet, som informerte ungdommer med relevant erfaring og som tok kontakt med ønske om deltakelse. På denne måten fikk jeg rekruttert to ungdommer. Så langt jeg kjenner til, var det én ungdom som først takket ja og som senere trakk seg.

Rekrutteringsprosessen tok tid og jeg var på forhånd innstilt på at det kunne kreve flere runder og ulike tilnærminger. Jeg var åpen for å måtte endre opprinnelig plan med ”plan B” (rekruttere fra annen kommune) og ”plan C” (rekruttere fra egen arbeidsplass).

4.2.2 Utvalget

Når det gjelder antall, kan det ifølge Dalland (2012) bli vanskelig å gå i dybden dersom for stort antall personer skal intervjues. Flere anbefaler å starte med et lite antall og øke dersom informasjonen blir for smal (Dalland, 2012; Ryen, 2002). Jeg valgte å intervju fem ungdommer, og vurderte at intervjuene og fokusgruppen ga tilstrekkelig informasjon til å besvare studiens forskningsspørsmål.

Fire av ungdommene var mellom 18 og 20 år og hadde kontaktpersoner i oppfølgings-tjenesten. En var 17 år og i ferd med å få ettervernstilbud. Fire av dem bodde selvstendig. Av disse bodde en i hybel hos husvert og de tre andre delte leilighet med andre ungdommer. Den siste bodde i et bemannet bofellesskap, men skulle kort tid etter intervjuet flytte til et mer selvstendig bosted. Ungdommene hadde bodd i Norge i mellom to og et halvt og fire år.

Alle ungdommene i studien er fra Afghanistan, noe som var en konsekvens av et tilgjengelighetsutvalg. De ble ikke valgt ut fra andre kriterier enn det som er presentert. Siden studien i hovedsak fokuserer på tiden i Norge, er opprinnelsesland et aspekt som har vært mindre viktig. I tillegg var alle unge menn.

4.2.3 Samtaler med ansatte

Som et ledd i forberedelsene har jeg hatt samtaleliknende intervju med tre ansatte i oppfølgingstjenesten. Disse var korte, med mål om å fremskaffe bakgrunnskunnskap og tjene som en forberedelse til fokusgruppen. Spørsmål til gruppen ble utviklet i samarbeid med ansatte. Ved at jeg fikk innspill til hva de ønsket å vite mer om av ungdommenes opplevelser, ble studien praksisnær.

4.2.4 Intervju- og temaguide

Kvalitative intervju er ofte strukturert av temaer som er relevant for studien (Kvale & Brinkmann, 2015). Hvor strukturert intervjuguiden utformes avhenger av studiens formål. Stor grad av åpenhet innebærer at intervjuet preges av lite styring fra forskeren og lukkede intervju innebærer fastsatte spørsmål og styring fra forskeren. Studiens forskningsspørsmål var sentralt i utviklingen av intervjuguide til intervju. Jeg tok utgangspunkt i et semi-strukturert intervju og planla relevante temaer og spørsmål. Samtidig var jeg opptatt av at ungdommene skulle få mulighet til å snakke åpent og fritt når det falt seg naturlig.

Intervjuguiden til individuelle intervju bestod av seks tema; åpningsspørsmål, nettverk, sosial støtte og mestring, relasjon til kontaktperson, ettervernstilbud og råd til kontaktpersoner og til slutt avslutningsspørsmål (vedlegg 1). Intervjuguiden startet med konkrete spørsmål som en form for oppvarming. Deretter fortsatte intervjuene med spørsmål som i større grad oppfordret til å refleksjon og fyldige svar. Avslutningsvis spurte jeg om det var noe ungdommene ønsket å fortelle mer om og hvordan de hadde opplevd intervjusituasjonen.

For å avdekke mulige svakheter ved intervjuguiden, gjorde jeg to pilotintervju. I pilot-intervjuene erfarte jeg at intervjuguiden inneholdt et for høyt antall spørsmål og valgte å revidere den. I tillegg fikk jeg reflektert rundt rollen som intervjuer.

Temaguiden til fokusgruppen var kort og bestod av fire temaer (vedlegg 2). Dette var åpne spørsmål som oppmuntret ungdommene til å dele erfaringer og opplevelser ved å diskutere med hverandre. For å få ungdommene til å reflektere over temaene var jeg tilbakeholden med kommentarer og oppfølgingsspørsmål, i motsetning til i de individuelle intervjuene. Den tematiske guiden ble brukt som en huskeliste for å sikre at alle temaene ble berørt.

4.2.5 Gjennomføring av intervju

For å skape et godt utgangspunkt for intervju var jeg opptatt av å treffe ungdommene på forhånd. Dette ga dem mulighet til å tenke gjennom hvorvidt de ønsket å delta i studien. Ved intervju hadde jeg møtt alle en til to ganger tidligere. At de hadde truffet meg tidligere ga også mulighet, i større eller mindre grad, å bli trygg på meg.

Alle ble spurt hvor de ønsket å bli intervjuet og valgte steder de var kjent med. To av intervjuene ble holdt på et møterom på bibliotek. Et intervju ble holdt på en spillkafé. De siste to ble holdt på et kulturhus for ungdommer. Alle intervju ble holdt skjermet fra andre.

Før hvert intervju ble bakgrunn og formål med intervjuet gjennomgått. Selv om ungdommene også fikk informasjon da de meldte interesse, var det viktig for meg å understreke frivilligheten ved deltakelse. Jeg informerte også om min rolle som forsker og taushetsplikt om informasjon som kom frem. Ungdommene ble fortalt at de kunne velge å ikke svare på alle spørsmålene. De ble også informert om mulighet for å avbryte intervjuet. Jeg delte ut penn og papir til ungdommene, noe flere benyttet til å illustrere sine opplevelser.

Jeg opplevde at ungdommene var åpne og ga lange svar i intervjuene. Åpenheten kan indikere at de følte seg trygge til å fortelle om opplevelsene. Jeg forsøkte å være utforskende samtidig som jeg stilte få oppfølgingsspørsmål rundt vanskelige hendelser. De fleste ga fylldige kommentarer og fremstod reflekterte. Intervjuene varte i mellom 45 og 95 minutter. Etter intervju informerte jeg om at ungdommene kunne ta kontakt dersom de lurte på noe i ettertid, og alle samtykket til at jeg kunne kontakte dem om jeg lurte på noe.

4.2.6 Gjennomføring av fokusgruppe

I etterkant av de individuelle intervjuene kontaktet jeg ungdommene og spurte om de ønsket å delta i fokusgruppe om oppfølging av enslige mindreårige. Fire sa ja til å delta. Fokusgruppen ble holdt på et møterom på samme kafé som det ene intervjuet. For å gjøre stemningen mest mulig avslappet, spiste vi sammen før fokusgruppesamtalen. Under måltidet pratet vi om min rolle og hensikten med fokusgruppen. Vi laget en muntlig avtale om at informasjonen som kom frem skulle forbli mellom deltakerne i fokusgruppen og meg. Jeg innledet med å stille et åpent spørsmål til gruppen om deres erfaringer med ettervern. Senere stilte jeg spørsmål om hvilke faktorer de mener fremmer god sosial støtte. Jeg ønsket at de temaene ungdommene ville snakke om skulle få stort fokus og stilte derfor få spørsmål.

Ungdommene pratet i hovedsak med hverandre og jeg tilrettela for diskusjon. Ved noen anledninger henvendte de seg til meg, og da stilte jeg oppfølgingsspørsmål. Jeg stilte også enkelte spørsmål for å inkludere den som var minst aktiv i diskusjonen. Jeg observerte dynamikken mellom ungdommene og opplevde at de påvirket hverandre. Noen av erfaringene de delte i fokusgruppen var annerledes enn i intervju. Under samtalen kom det også frem at ungdommene visste av hverandre fra før, gikk på samme skole og to var nære venner.

Lydopptak ble brukt i fokusgruppen og intervju. Dersom alt skulle noteres underveis kunne mye informasjon gå tapt og det kunne bli utfordrende å være tilstede i samtalen. Alle ble spurt om de syntes lydopptak var greit og om de heller ønsket at jeg noterte. Samtlige samtykket til at jeg tok lydopptak. En ungdom påpekte at lydopptak virket bedre enn notater. Fokusergruppen og intervju ble spilt inn og senere lagret på PC med passord. I ettertid ble de slettet fra PC og lagret på ekstern harddisk. Samtykkeskjema og ungdommenes kontaktinformasjon ble oppbevart innelåst og atskilt fra datamaterialet.

4.3 Analyse

Her beskrives hvordan jeg har gått frem for å bearbeide informasjon fra intervju og fokusgruppe, ved transkribering og gjennomføring av tematisk analyse.

4.3.1 Transkribering, bearbeiding av data

Å transkribere handler om å transformere, å skifte fra en form til en annen, og i denne sammenheng fra muntlig språk til skriftlig tekst (Kvale & Brinkmann, 2015). Målet med transkriberingen har vært å formidle opplevelsene og erfaringene til ungdommene på en best mulig måte. Lyd fra intervju og fokusgruppe ble spilt inn. For å skape et best mulig realistisk bilde av situasjonene skrev jeg ned ordene slik ungdommene uttrykte seg. Muntlige uttrykk som ”hm” og ”eh” og ble inkludert. Navn ble utelatt i transkriberingen. Enkelte språkfeil ble i ettertid rettet for å formidle ungdommenes uttalelser tydeligst mulig og med ønske om å vise dem respekt. Ungdommene har delt sine erfaringer på et annet språk enn morsmålet og innholdet har vært det vesentlige. Enkelte endringer ble gjort for å ta vare på setningens betydning, noe som gjorde sitatene mer leservennlig. Ved å gjøre muntlig kommunikasjon om til tekst, er det imidlertid en fare for feiltolking og en mister kroppsspråk og annen nonverbal kommunikasjon (Kvale & Brinkmann, 2015).

Jeg valgte å transkribere senest dagen etter intervju og fokusgruppe. Bakgrunnen for det var at informasjonen enda var fersk og det ga mulighet for å bli kjent med dataene før neste intervju. Det ga meg fordeler ved at jeg enda husket intervjusituasjonen godt da jeg lyttet til opptakene, og fikk mulighet til å forbedre hvordan jeg stilte spørsmål. På den måten var det givende å transkribere raskt etter intervju. Lydfilene ble slettet etter transkriberingen var gjennomgått, og transkripsjonene slettes etter oppgaven er vurdert.

4.3.2 Tematisk analyse

Tematisk analyse (TA) er en kvalitativ tilnærming som kan brukes for å identifisere og analysere mønstre innenfor dataene. I tillegg til artikkelen til Braun og Clarke (2006) har det vært naturlig å benytte litteratur av Kvale og Brinkmann (2015) og Tjora (2017) i analyse av intervjusamtalene og fokusgruppen.

For å besvare forskningsspørsmålene som handler om ungdommenes opplevelser, var det viktig å fokusere på deres uttalelser. Ved å bruke TA kunne jeg rette oppmerksomheten mot innholdet i dataene, slik at analyse og koding av dataene kom fra datamaterialet uten at de ble plassert inn i en eksisterende ramme. TA slik den er gjort i denne studien er datadreven og ikke basert på teorier, i tillegg tolkning av innholdet i datamaterialet (Braun & Clarke, 2006).

En fordel med TA er metodens fleksibilitet, ved at den er forholdsvis enkel å benytte. De seks fasene i tilnærmingen omfatter; *å bli kjent med materialet, utvikle koder, identifisere temaer, vurdere tentative tema, navngi temaene samt rapportere materialet*. Braun og Clarke (2006) understreker hvordan forskeren underveis i prosessen kan bevege seg frem og tilbake mellom fasene, samtidig som det er viktig å være konsekvent ved gjennomføringen av TA.

4.3.3 Analysen, trinn for trinn

Fase 1 innebar å bli kjent med datamaterialet. Jeg lyttet til intervju og fokusgruppen og transkriberte som beskrevet i kapittel 4.3.1. Det ferdige datamaterialet bestod av 74 sider med tekst. Etter transkriberingen leste jeg teksten for å få et helhetsinntrykk. I *fase 2* kodet jeg intervju og fokusgruppen med fargekoder, setning for setning. Jeg kodet mange mønstre og temaer på bakgrunn av ungdommenes uttalelser. Etter kodingen gikk jeg tilbake til det første intervjuet og kodet datamaterialet på nytt etter samtlige koder. Jeg oppdaget underveis at

mange av kodene kunne relateres til hverandre. *Fase 3* innebar å lete etter temaer. For å systematisere informasjonen benyttet jeg tabeller i Word og lagde oversikt over kodeord og mønstre som dannet felles temaer. Jeg så etter motsetninger i dataene og noterte tentative temaer og overordnede begreper. Jeg benyttet fargekoder i datautdragene og holdt ungdommenes uttalelser atskilt med ulike farger. I *fase 4* vurderte jeg temaene og endret dem gjentatte ganger. Jeg gikk gjennom hele datasettet ved å sammenlikne temaer og mønstre i intervju og fokusgruppen. Underveis kombinerte jeg flere av temaene slik at de ble færre. Enkelte temaer ble valgt bort underveis blant annet med hensyn til oppgavens rammer. I *fase 5* ble de endelige temaene navngitt. På bakgrunn av de fem intervjuene og fokusgruppen kom jeg frem til fire overordnede temaer med 14 undertemaer:

Tabell: Temaer og undertemaer

Tema 1	Støtte til å håndtere vanskelige følelser	Utfordringer og PTH-er Reguleringsstøtte Aktiviteter som mestring Unngåelse som mestring Støtte fra venner og samarbeid
Tema 2	Betydningen av en god relasjon	Relasjon til kontaktperson Forståelse og vennlighet Trygghet og tillit i relasjonen
Tema 3	Selvstendigjøring gjennom støtte	Forventninger Mellom selvstendighet og støtte Mestring: skole-, bo- og jobbsituasjon
Tema 4	Medvirkning i ettervernstilbudet	Involvering Makt, mostand og medvirkning Opplevelse av medvirkningsmuligheter

Begrepe deduksjon, induksjon og abduksjon refererer til forholdet mellom data- og teoriutvikling (Tjora, 2017). Deduktive design bruker eksisterende teori for å påvirke forskningsprosessen, ved å gå fra teori til empiri. Induktive design trekker slutninger og beskriver virkeligheten på bakgrunn av dataene, og går fra empiri til teori. Abduktive design har en mellomposisjon mellom deduksjon og induksjon, og går frem og tilbake mellom teori og empiri for å finne mønstre. Denne studien ble forsøkt gjort mest mulig induktiv, altså på bakgrunn av datamaterialet fremfor deduktiv og etter en bestemt hypotese eller teori.

Gjennom prosessen har jeg ført analyselogg hvor jeg notert og begrunnet valg jeg har tatt (Malterud, 2017). Loggen inneholdt ideer og innspill som kunne få betydning og ble brukt som hjelpemiddel for å ta vare på tanker som kom underveis i prosessen. Jeg tok også enkelte notater under intervju og i fokusgruppen, når ungdommene kom med uttalelser som virket særlig viktig. I tillegg noterte jeg hvordan jeg opplevde intervjuene og fokusgruppen.

4.4 Etiske betraktninger

Etiske vurderinger skjer gjennom hele forskningsprosessen. Fra formulering av tema og forskningsspørsmål, gjennom planlegging av intervju og fokusgruppe, i intervjusituasjonen, transkribering, analyse og rapportering (Kvale & Brinkmann, 2015). Jeg vil beskrive noen av de vurderingene jeg gjorde. Først ser jeg på involvering av unge i sårbare situasjoner, deretter tar jeg for meg betraktninger knyttet til informasjon, samtykke og personvern.

Å involvere unge i sårbare situasjoner

Gjennomføring av studien har betydd involvering av unge med flukterfaring. Enslige mindreårige i overgangen til voksenlivet kan betegnes å være en sårbar gruppe i en sårbar situasjon, dermed har refleksjoner rundt dette vært sentralt. Her har det å vurdere etiske utfordringer som kunne oppstå underveis samt ulike forhold ved ungdommenes liv vært viktig.

Jeg valgte å ikke spørre om tidligere potensielt traumatiserende hendelser, siden studien i hovedsak fokuserer på nåværende situasjon. Noen fortalte om slike hendelser og knyttet de opp mot sin livssituasjon, for eksempel brudd i kontakten med familie. Der slike hendelser ble omtalt i intervju, var jeg opptatt av å lytte og samtidig i vareta vedkommende. Å få frem ungdommenes eget perspektiv mener jeg samtidig er viktig og positivt. Det er *deres* oppfølging og ungdommene innehar ekspertkunnskap om opplevelser av oppfølgingen. Brukerrådet i barnevernet understreker at erfaringsperspektiv gir en annen innsikt enn fagpersoner vil kunne gi (BLD, 2018).

Informasjon, samtykke og personvern

Fremgangsmåtene for innhenting, oppbevaring og formidling av informasjon ble fulgt i henhold til forskningsetiske retningslinjer fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) og Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.

Studien ble inkludert ettervernsprosjektets³ godkjenning fra NSD, som ga tillatelse til å inkludere flere studier i prosjektet. Selv om studien berører unge i en sårbar utviklingsfase, ble den vurdert til å ikke falle inn under det som omfattes av Regional Etisk Komité.

Jeg var opptatt av å sikre at ungdommene mottok og forstod informasjonen samt å understreke frivilligheten i deltakelse. Samtykkeerklæring ble innhentet i forkant av intervju, etter gjennomgang av informasjonsskrivet (vedlegg 3). Jeg kontaktet også ungdommene i etterkant av intervju for å spørre hvordan det gikk.

For å ivareta ungdommenes personvern, har jeg utelatt særlig sårbare og gjenkjennbare opplysninger samt brukt fiktive navn i oppgaven: Farid, Ehsan, Shabir, Hamid og Marwan. Dette ble også gjort for å skape en mer virkelighetsnær fremstilling av resultatene.

4.5 Metodologiske krav og refleksjoner

I det følgende presenteres egen forforståelse og studiens pålitelighet, gyldighet og overførbarhet. Avslutningsvis drøftes metodiske styrker og svakheter.

4.5.1 Forforståelse og refleksivitet

Yrkesmessige og personlige erfaringer former ”brillene vi ser verden med”. Erfaringene påvirker interaksjon med andre og i denne sammenheng, min kontakt med ungdommene. For å forberede meg til å studere enslige mindreåriges opplevelser av sosial støtte, reflekterte jeg rundt egne erfaringer som virket inn på prosessen.

I studietiden (sosialt arbeid med internasjonal og interkulturell fordypning) ble jeg opptatt av enslige mindreåriges oppfølging. Senere har jeg jobbet med ungdommer i bofellesskap. Flere av de jeg har fulgt i overgangen til voksenlivet har erfaringer med flukt. Et fellestrekk er at ungdommene har hatt sammensatte behov for sosial støtte. Gjennom årene har jeg reflektert rundt hvilke faktorer det er som bidrar til vekst for ungdommene. Hvordan opplever de at kontaktpersoner bidrar til læring, utvikling, trygghet og støtte? På hvilken måte erfares støtten - og hvordan mener ungdommene at oppfølgingen bør videreutvikles? Disse spørsmålene har jeg fått mulighet til å lære mer om gjennom studien.

---

³ Veileder av oppgaven er registeransvarlig for ”Ettervern- en god overgang til voksenlivet?” og har gitt tillatelse til kobling i henhold til prosjektgodkjennelsen fra NSD.

4.5.2 Pålitelighet, gyldighet og overførbarhet

Kvale og Brinkmann (2015) understreker at pålitelighet (reliabilitet) og gyldighet (validitet) må ivaretas i forskningsprosessen. Pålitelighetskravet hviler på om forskningen er utført på en tillitsvekkende måte. Ville resultatene blitt de samme hos en annen forsker? Troverdigheten i denne studien avhenger blant annet av: datainnsamlingen, redegjørelsen av intervju og fokusgruppe, transkripsjoner, ulike vurderinger og relasjonen til ungdommene (Tjora, 2017).

Validiteten er knyttet til studiens metode. Innen kvalitativ forskning handler intern validitet om hvorvidt designet har relevans for studiens målsettinger, altså om intervjuguiden kan gi svar på forskningsspørsmålene og om utvalget er hensiktsmessig (Kvale & Brinkmann, 2015). Kvaliteten på beslutninger påvirkes av forskerens refleksjoner rundt forskerrollen og forutsetningene for å gjennomføre studien. Jeg har tidligere redegjort for hvordan jeg har innhentet og bearbeidet informasjon samt begrunnet ulike valg. I neste del gjør jeg rede for hvordan egen situasjon kan ha påvirket prosessen. Den eksterne validiteten relateres til hvorvidt funnene har gyldighet utover selve undersøkelsen. Jeg vil være forsiktig med å angi gyldighet utover de ungdommene som deltok i studien.

Selv om jeg forsket på enslige mindreårige som en gruppe, tok jeg utgangspunkt i intervju og fokusgruppe med noen få. Hensikten var ikke å generalisere gjennom å kvantifisere, men i stedet å anerkjenne ungdommenes individuelle opplevelser. Det kan likevel tenkes at ungdommenes erfaringer med sosial støtte er gjenkjennbare hos andre enslige mindreårige i overgangen til voksenlivet. Ungdommene delte opplevelser ut fra et nåtidsperspektiv. Kanskje ville de hatt et annet perspektiv dersom de ble intervjuet om fortiden.

Jeg håper at at resultatene i analyse- og drøftingsdelen oppleves som pålitelige, noe som styrker reliabiliteten i oppgaven. Mitt mål er leseren skal oppleve at teksten er troverdig og meningsfull. Hvorvidt andre ville kommet frem til tilsvarende funn er vanskelig å måle, siden ulike forskere kan interagere ulikt i møte med forskjellige mennesker (Tjora, 2017).

4.5.3 Styrker og svakheter

Behovet for økt kunnskap om enslige mindreåriges overgang til voksenlivet indikerer at denne studien har relevans. Samtidig har studien flere metodologiske begrensninger.

Språklige utfordringer

Kun ungdommer som ble vurdert å ha tilstrekkelige norskkferdigheter ble inkludert i studien. Jeg fikk som nevnt i kapittel 4.2 bistand fra nøkkelpersoner til vurderingen. At de med begrensede norskkunnskaper ble ekskludert har sannsynligvis påvirket resultatene. Jeg hadde mulighet til å benytte tolk, men valgte å ikke gjøre dette. Jeg har reflektert rundt hvordan både å benytte og ikke benytte tolk kunne påvirke resultatene. Jeg var usikker på hvor mye ungdommene ville formidle med en tredjeperson til stede. Avveiningen var vanskelig, og i ettertid ser jeg at bruk av tolk kunne forebygget enkelte språklige utfordringer.

Ungdommenes forståelse av ulike ord kan ha påvirket studien. Enkelte var ukjente med begrepene sosial støtte og ettervern, og intervjuene medførte derfor refleksjoner rundt begrep. Refleksjonene rundt *sosial støtte* fikk meg til å se utenfor min forståelse, som var vesentlig siden jeg var ute etter å forstå andres opplevelser. Jeg introduserte begrepene i forkant av intervju og spurte hvordan ungdommene forstod dem. Det var utfordrende å finne en balanse mellom ikke å forklare for mye, slik at jeg la føringer i svarene, og samtidig nok til å få en felles forståelse. Mine antakelser om ungdommenes forståelse av det som ble sagt kan utgjøre en begrensning, samtidig kan deres oppfatning av hva jeg spurte etter ha påvirket resultatene.

Intervju- og fokusgruppesituasjonen

Selv om studien har et positivt fokus, ble temaer som kunne vekke sterke følelser berørt i intervju. I enkelte situasjoner ble ungdommene spurt om de ønsket å skifte tema og ønskene ble tatt hensyn til. På forhånd understrekte jeg at de kunne bestemme hva de ville fortelle. Alle påpekte etterpå at intervjuet opplevdes positivt. Jeg var bevisst at intervju kunne vekke reaksjoner. Jeg avklarte derfor med nøkkelpersoner at noen ungdommer ved oppfølgings-tjenesten skulle delta i studien og at de som ønsket noen å snakke med om eventuelle reaksjoner, kunne ta kontakt. Av hensyn til personvern valgte jeg å ikke oppgi hvem som deltok. I tillegg fikk ungdommene min kontaktinformasjon for eventuell kontakt i ettertid.

Ved å benytte både intervju og fokusgruppe kom jeg nærmere inn på ungdommene. Å treffe dem flere ganger med fokus på samme tema, ser jeg på som en styrke ved studien. En ulempe ved fokusgruppesituasjonen kan være at ungdommene ikke var anonyme overfor hverandre. De kan ha påvirket hverandre ved å basere uttalelsene på hvordan de ønsket å fremstå. Blant annet av hensyn til dette ble spørsmål til gruppen forskjellig fra intervju, og det var i

hovedsak ungdommene som styrte diskusjonen.

Eget ståsted og refleksivitet

At jeg ikke hadde kjennskap til ungdommene fra før, kan være både en styrke og en begrensning. Selv om jeg ikke hadde personlig erfaring fra oppfølgingstjenesten, kan mine erfaringer med miljøterapeutisk oppfølging og jobb i ettervernstiltak ha påvirket meg i prosessen. At jeg kom ”utenfra” kan samtidig ha ført til at ungdommene var åpen om ulike sider ved oppfølgingen. Også alder og kjønn kan ha hatt innvirkning. Som ung kvinne på 26 år var jeg nær ungdommene i alder. Jeg reflekterte over mulige innvirkninger av at jeg er kvinne. Flere påpekte at det var enklest å åpne seg til kvinner om vanskelige forhold. Noe jeg aldri får vite er om de hadde forholdt seg annerledes til meg om jeg var eldre og/eller mann.

Jeg ble berørt av den enkeltes erfaring med vonde hendelser og mangel på forståelse. Det ble viktig å ivareta ungdommene ved å være medmenneskelig i forskerrollen. Asymmetrien i relasjonen gjorde at jeg var ansvarlig for å ivareta ungdommene i møte med deres åpenhet (Kvale & Brinkmann, 2015). Å skape tillit kunne innebære både muligheter og utfordringer. Samtidig poengterte ungdommene betydningen av å prate om utfordringene, slik at andre personer bedre kunne forstå deres behov.

Utvalget

Utvalget var relativt lite og dette begrenser funnenes generaliserbarhet. Et større utvalg kunne tilført flere nyanser i forståelsen av hvordan ungdom opplever oppfølging. For denne oppgavens størrelse, kunne et stort utvalg ha medført et for omfattende datamateriale til å gjøre en dyptgående analyse (Dalland, 2012). I henhold til inklusjonskriteriene i studien, kom jeg trolig ikke i kontakt med de som strevde mest, noe som kan være en begrensning.

At jeg intervjuet unge menn fra samme land gjorde utvalget mer homogent. En annen svakhet ved studien kan være at ungdommene ble rekruttert fra samme by og tiltak. Samtidig har de unike erfaringer, som gjør at jeg fanget opp variasjon. Hensikten var å bidra til økt forståelse for deres individuelle opplevelser. Likevel kan det tenkes at studien har en viss analytisk overføringsverdi, ved at ungdom i liknende kontekster kan kjenne seg igjen. Annen forskning viser til liknende funn, men det har vært mer forskning om unge med barnevernserfaring generelt fremfor enslige mindreårige spesielt (Höjer & Sjöblom, 2010; Paulsen, 2017).

5 Analyse og drøfting

Resultatene i studien presenteres todelt. Første del består av illustrerende kasusbeskrivelser om Farid og Ehsan. Beskrivelsene er laget på bakgrunn av intervju og analyse. Formålet er å belyse enkelte sider ved ungdommenes bakgrunn og opplevelser knyttet til sosial støtte.

Ungdommene trakk frem flere positive erfaringer med opplevelser av sosial støtte i ettervernstilbudet. De trakk også frem ulike utfordringer og meninger om hvordan støtten kan bli bedre. Resultatene fra de empiriske undersøkelsene og drøftingen presenteres sammenhengende og i følgende tema:

- Støtte til å håndtere vanskelige følelser
- Betydningen av en god relasjon
- Selvstendigjøring gjennom støtte
- Medvirkning i ettervernstilbudet

Temaene ble utviklet gjennom fremgangsmåten beskrevet i kapittel 4. Felles for disse fire temaene er at de viser seg som sentrale og betydningsfulle forhold i ungdommenes beskrivelser av sosial støtte i oppfølgingen. Temaene illustreres med sitat fra intervju, fokusgruppe og egne tolkninger. Innholdet drøftes i lys av oppgavens teoretiske rammeverk, for å svare på oppgavens forskningsspørsmål: *Hvordan opplever enslige mindreårige sosial støtte i overgangen til voksenlivet?* samt delspørsmål: *Hvilke erfaringer har ungdommene med sosial støtte i ettervernstilbudet?* og: *Hvilken støtte betraktes som suksessfaktorer i oppfølgingen?*

5.1 Illustrerende kasus

For å gi leseren innblikk i typiske forhold og utfordringer hos enslige mindreårige, innledes kapittelet med to kasusbeskrivelser basert på historier fra ungdommene i studien. Her må det med stor respekt poengteres at alle enslige mindreårige er forskjellige og har sin egen, unike historie. Av hensyn til personvern er enkelte personopplysninger utelatt eller endret.

5.1.1 Farid

Han forlater Afghanistan dagen før oppdraget for Taliban. Kort tid tidligere så han faren bli drept. Han fikk trusler om ulike konsekvenser som ville skje dersom han ikke lot seg

rekruttere til den radikale islamistiske bevegelsen. Det er moren som har bedt ham om å flykte. Farid er 15 år når han forlater hjemlandet.

Underveis treffer Farid andre ungdommer som i likhet med han har forlatt sine nærmeste i håp om trygghet. Han vet ikke hvor han skal reise, bare at han ikke kan dra tilbake. Etter to slitsomme måneder der han må gå lange strekninger og ofte uten mat, drikke og søvn, kommer han med nattoget frem til Norge. Farid var ofte redd under reisen, særlig da han og flere ungdommer ble fengslet. De første han møter i Norge er politi. Denne gangen blir han overrasket. Farid får selv bestemme hva han vil fortelle og politiet kommuniserer uten vold. Vergen forteller at han er trygg. Neste dag blir han kjørt til et asylmottak. Ventetiden er lang og mottakslivet vanskelig. Dagene preges av dårlig søvn og lite aktivitet. Han tenker mye på moren, småsøstre sine og faren som døde.

Etter elleve måneder på ulike mottak, får Farid svar på asylsøknaden. Han får oppholdstillatelse. Han er ivrig etter å komme i gang med skole, trening og språklæring. Den første tiden blir likevel ikke som han forestilte seg. Han flytter til Trondheim, i en leilighet han skal dele med flere ungdommer. Farid går på skole, men strever med oppmøte. Når han er på skolen havner han lett i konflikter. På fritiden har han lite kontakt med jevnaldrende. Han lar ikke andre komme tett innpå seg. Kontaktpersonen i oppfølgingstjenesten har forsøkt å bli godt kjent med Farid, men ofte virker han avvisende. Farid møter ulike utfordringer med å mestre hverdagen. Han har fortalt om tilbakevendende minner fra flukt og Taliban. Farid sliter med alvorlige psykiske plager og får etter hvert behandling hos psykolog.

Farid er nå 19 år. Det er snart to år siden han kom til Trondheim. Han har flyttet og beskriver bosituasjonen som bra. Han gir uttrykk for å være sosial og har god kontakt med jevnaldrende afghanske, norske og ungdommer med annen etnisk bakgrunn. Han er opptatt av å lære og trives på skolen. Han har blitt kjent med en familie som han møter jevnlig og er aktiv på fritiden. I dag har han en god relasjon til de ansatte i oppfølgingstjenesten.

Kasuset viser noen av utfordringene enslige mindreårige kan møte. Ungdommene har historier fra opprinnelseslandet, flukten og ankomsten til Norge. Ulike forhold kan virke inn på hvordan de håndterer den nye hverdagen og i hvilken grad de tar i mot støtte fra andre. I intervjuet ble Farid spurt hva som bidro til bedring i livssituasjonen. Svaret han ga viser til flere årsaker. Han beskrev at han lærte mye gjennom samtaler med psykolog. Han fikk forståelse for at han behøvde hjelp fra andre personer og at ingen kan løse alle utfordringer

alene. Dette førte til endret innstilling til oppfølgingstjenesten. Etter hvert opplevde han å få praktisk og emosjonell støtte i ettervernstilbudet. Han påpekte at det å få det bedre i seg selv bidro til at han lettere kunne aktivere sosial støtte gjennom å be om bistand ved behov. På tunge dager er kontaktpersonen blant de Farid oftest søker støtte hos.

5.1.2 Ehsan

Ehsan vokser opp i en liten landsby med sin mor, far og søsken. En vårdag i 2007 smeller det. Ehsan og søsknene er på skolen. De har nettopp startet timen. Hele bygningen rister. Gjennom skolevindue kan Ehsan se hvordan betongbiter og støv drysser ned. Faren hans dør og det samme skjer med rundt 100 andre. Siden Ehsan er eldst i søskenflokk, blir det hans oppgave å forsørge familien. Han er 9 når han slutter på skolen.

En natt i 2015 drar 14 år gamle Ehsan, hans mor og søsken fra det krigsherjede landet. Den siste tiden har det blitt økt uro i provinsen og familien frykter for sine liv. Flere slektninger er medlemmer av Taliban og støtter ikke at familien skal reise. De har lenge spart til å kunne betale noen for å hjelpe dem med å komme seg til Europa. Der ønsker Ehsan og moren å sikre en tryggere fremtid for familien. Underveis, i et naboland, kommer Ehsan bort fra dem. I neste etappe av flukten, plasseres unge gutter sammen og blir atskilt fra migrantgruppen. Familien er splittet. Ehsan frykter at han aldri får se familien igjen.

På reisen oppholder han seg i ulike land over lengre perioder. Han jobber for å få mulighet til å komme seg videre. Han får høre om land i Nord-Europa hvor det er trygt og mulig å søke asyl. Underveis har Ehsan periodevis kontakt med moren. Hun og søsknene er fortsatt der Ehsan kom bort fra dem og kommer seg ikke videre. Etter dette opphører kontakten.

Ehsan kommer til Norge etter mange måneder på flukt. Året etter blir han bosatt i Trondheim. Han får tildelt en kontaktperson, som han raskt blir kjent med og de får god kontakt. Etter noen måneder flytter kontaktpersonen og Ehsan får derfor en ny. Den nye kontaktpersonen opplever at Ehsan får til mye. Han møter på skolen, handler, lager seg mat og er aktiv på fritiden. I tillegg har han en deltidsjobb med mye ansvar.

Etter at han tidligere i år fylte 18, har han opplevd at oppfølgingstjenesten tar mindre kontakt. Han forteller at han ikke har pratet med sin kontaktperson på over en måned. Siden kontaktpersonen har tatt lite kontakt, har han ikke etterspurt hjelp. Han bekymrer seg ofte for

sine søsken og egne prestasjoner på skolen, og prater om dette med venner fremfor voksne. Som han selv uttrykte det: ”Dem sier alltid at du er selvstendig og du trenger ikke så mye hjelp. Og jeg sier til dem: jo, jeg vet jeg er selvstendig. Men alle mennesker får problemer. Det er problemet. Ingen kan løse alle sine problem alene.. vi trenger å hjelpe hverandre.”

Ehsan er klar over at han er flink og mestrer mye. Samtidig synes han det er vanskelig med lite opplevd støtte i perioder med stort behov. Ehsan sammenlikner situasjonen med norskfødte ungdommer. De fleste har familie og noen å ringe til for å få støtte, mens enslige mindreårige mangler nære voksne i nettverket. Ehsan og mange flyktningungdommer ønsker i stor grad å klare seg selv, samtidig uttrykker de behov for oppfølging.

Kasusbeskrivelsene viser at ungdommene har utfordringer som er både like og forskjellige. De kommer fra flere provinser med ulike språk. De fleste fortalte at de har liten kontakt med familien. Ungdommene beskriver seg som sosiale, de har venner og ulike fritidsinteresser. Videre er de opptatt av skole, vil bruke tiden fornuftig og har ønsker for fremtiden. På mange måter kan de beskrives som ungdom i majoritetsbefolkningen.

Neste del består av en analyse og drøfting av studiens forskningsspørsmål. Først belyses støtte til å håndtere vanskelige følelser. Deretter presenteres betydningen av en god relasjon, selvstendiggjøring gjennom støtte og medvirkning i ettervernstilbudet. Avslutningsvis oppsummeres det ungdommenes trekker frem som suksessfaktorer i oppfølgingen.

5.2 Støtte til å håndtere vanskelige følelser

Oppfølgingstjenesten legger vekt på ungdommenes psykiske helse i oppfølgingen gjennom å kartlegge behov og gi støtte til mestring av følelser⁴. Dette fokuset gjenspeiles i analyse-materialet, og presenteres i temaet ”støtte til å håndtere vanskelige følelser”. Temaet omhandler vesentlige sider ved ungdommenes opplevelser av sosial støtte og faktorer de identifiserer som betydningsfulle for ettervernstilbudet.

Ungdommene beskriver ofte å ha vanskelige følelser og fremhever støtte til å mestre vanskelige følelser som sentralt. De viser til at den viktigste støtten fra oppfølgingstjenesten er det flere omtaler som emosjonell støtte, som handler om hjelp til å mestre vanskelige

---

⁴ Kontaktpersoner i oppfølgingstjenesten ble intervjuet for å få et større bilde av ungdommenes behov og oppfølging. Som beskrevet i kapittel 4.3.2 tjente intervjuene som en forberedelse til studien.

følelser (Paulsen, 2017). I likhet med Farid og Ehsan, har også de andre ungdommene i studien erfaringer med potensielt traumatiserende hendelser. Ungdommene knytter de vanskelige følelsene til disse hendelsene.

5.2.1 Utfordringer og potensielt traumatiserende hendelser

Flere av ungdommene fortalte åpent om ulike utfordringer og hvordan disse påvirker fungering i hverdagen og medfører behov for støtte fra andre. De fortalte om situasjoner der kontaktpersoner og andre har hjulpet dem med å mestre utfordringene.

Ungdommene kommer fra et land med langvarig krig. De fortalte om alvorlige opplevelser som kan kategoriseres som potensielt traumatiske, eksempelvis krigshendelser som eksplosjoner, og andre hendelser som dødsfall, trusler om død, alvorlig skade og vold. Ulike psykososiale plager kom frem gjennom analysen. Dette var utfordringer knyttet til:

- Familie: savn, bekymring	- Endring i fysiologisk aktivering:
- Ulike brudd: venner, omsorgspersoner	aggresjon, sinneutbrudd
- Søvn	- Innhenting av sosial støtte: isolasjon,
- Konsentrasjon	taushet, unngåelse
- Skole: oppmøte, prestasjoner	- Sosiale roller og tilhørighet
- Kontroll av kognisjoner: bekymring,	- Forutsigbarhet og sammenheng
vonde tanker, følelser	- Psykisk og fysisk helse: sykdom

I intervjuene påpekte flere av ungdommene at disse utfordringene medfører behov for sosial støtte og oppfølging fra kontaktpersoner i barneverntjenesten.

5.2.2 "En å prate med" - reguleringsstøtte

Ungdommene beskrev utfordringer med å forholde seg til vonde følelser gjennom å kontrollere egne følelser. De ønsket mestre følelsene, og det er dermed vesentlig at ungdommene får emosjonell støtte til å forholde seg til følelsene på en måte som gir mestring. Det varierte i hvilken grad de opplevde at kontaktpersonen bistod med reguleringsstøtte. To beskrivelser gikk igjen: å prate om vanskelige følelser mens kontaktpersonen lytter, og å få råd fra kontaktpersonen. I følgende sitat beskriver den eldste ungdommen, Shabir, hvordan sosial støtte bidrar til følelsesregulering:

”Så nå, hvis jeg er lei meg, redd eller noe har skjedd.. kan jeg ikke sitte inne og la tankene spise meg opp fra innsiden. Så.. jeg sier det til noen. Det er viktig å fortelle det til noen for å få hjelp. Jeg sier det oftest til kontaktpersonen eller bestevennen min. Og de sier ”det vil gå bra, ikke tenk på det så mye.” Det hjelper meg.”

Shabir gir uttrykk for at å holde tilbake følelsene vil få negative konsekvenser, og aktiverer støtte gjennom å uttrykke følelsene til en kontaktperson eller venn. Han beskriver responsen som hjelpsom. Følelsesregulering knyttes til evnen til å holde seg innenfor eller komme tilbake til et område der kroppens følelsesmessige aktivering er optimal (Braarud & Nordanger, 2011). Støtten, slik Shabir beskrev det, bidrar til trygghet og endret aktivering.

Resultatene viste en tydelig tendens; at mestring av vanskelige følelser var av stor betydning for å oppleve god sosial støtte i ettervernstilbudet. Følelsesregulering er et av hovedprinsippene i traumebevisst omsorg, og fokuserer på at omsorgen må inneholde hjelp til å bli kjent med egne følelser og ytre reguleringsstøtte. Gjennom slik støtte, kan ungdommene på sikt utvikle evnen til å regulere følelser på egen hånd. Ifølge Nordanger og Braarud (2017) kan hjernens grunnstemning endres gjennom reguleringsstøtte, slik at ungdommene i større grad føler seg trygge. Reguleringsstøtte kan på denne måten belyse hvordan ungdommene støttes til å håndtere vanskelige følelser som en del av oppfølgingen.

5.2.3 Aktiviteter som mestringsstrategi

Ungdommene i studien beskrev en rekke mestringsressurser. Av hensyn til oppgavens rammer, har jeg valgt å fokusere på to av disse. *Aktiviteter som mestringsstrategi* beskrives først og deretter *unngåelse som mestringsstrategi*. Ungdommene trakk frem at å være sammen med andre er betydningsfullt for å håndtere vanskelige følelser. Sosiale og fysiske aktiviteter ble beskrevet som strategier for å mestre følelsene. Flere uttrykte hvordan sosial aktivitet med kontaktpersonen bidrar til slik støtte og hvordan oppfølgingstjenesten har lagt til rette for dette for ungdommer. Hamid påpekte betydningen av slik aktivitet:

”Å være sammen med andre folk er en fin vei for å komme ut av vanskelige situasjoner. Jeg drar for eksempel på en ungdomsklubb og spiller biljard, tennis, Fifa, kort og prater. Vi kan bli kjent med andre folk og med det norske samfunnet. Det er mange ting de (oppfølgingstjenesten) kan gjøre for å hjelpe enslige mindreårige med vanskelige situasjoner. Å holde oss aktiv med noe, for eksempel når vi er lei oss. Gjøre lekser, aktiviteter, trening og slikt.”

Hamid gir uttrykk for at sosial aktivitet ikke bare er viktig for å håndtere vanskelige følelser, også for å bli kjent med andre og det norske samfunnet. Fellesskap, slik han beskriver det, kan styrke identiteten og følelsen av tilhørighet, og kan virke beskyttende etter potensielt traumatiserende hendelser (Ungar, 2008). Hamid påpekte hvordan oppfølgingstjenesten kan ta ansvar for å støtte ungdommene til å være mer aktiv. Det sentrale er at det legges til rette for samhandling mellom ungdommer og at denne deltakelsen oppleves støttende.

Hvordan ungdom mestrer stress og vanskelige følelser er sentralt innen resiliensforskningen (Ungar, 2008; Waaktaar & Christie, 2000). Ulike hendelser påvirker mennesker forskjellig. Når utfordringene blir håndtert på en hensiktsmessig måte, kan mestringen relateres til resiliens, som belyst i kapittel 3. Ungdommene beskrev deltakelse i sosial aktivitet som et verktøy for å håndtere følelsesmessige utfordringer. Marwan påpekte også et annet aspekt ved mestring av vonde følelser gjennom sosial aktivitet; å bli forstyrret:

”Hun (kontaktpersonen) ringte meg hele tiden og hun kom på besøk også. Vi lagde mat sammen, vi gjorde aktiviteter.. for eksempel volleyball, så kamper eller gikk på kino.. det var veldig godt. Hvis hun kom når jeg var alene, glemte jeg alt. Ja.. når hun kom, ble hjernen opptatt og jeg glemte det vonde.”

Marwan opplevde god kontakt med sin forrige kontaktperson. Hun tok ofte kontakt og oppfordret han til å delta i sosiale aktiviteter. Aktivitetene hjalp han til å mestre følelsene. Marwan påpekte også hvordan hjernen ”ble opptatt” og flyttet fokus fra det vanskelige. Dette kan også sees i sammenheng med unngåelse av vanskelige følelser.

5.2.4 Unngåelse som mestringsstrategi

Ungdommene prøvde å unngå plagsomme og vonde minner om hendelsene fra Afghanistan og flukten, fordi fortiden hemmet utvikling og trivsel i hverdagen. Marwan beskrev hvordan det å glemme fortiden hang sammen med positiv utvikling:

”Jeg skjønnte ingenting.. var jo et barn. Det er en lang historie, og de slo meg (...) Når jeg husker og tenker på det blir jeg trist. Men jeg har det bedre nå og glemmer mye.”

Marwan beskrev et vondt minne og hvordan han påvirkes av å tenke på hendelsen. Sitatet gir inntrykk av at han benytter distansering som en strategi for å håndtere vanskelige følelser. Som belyst i forrige del beskrev ungdommene at aktivitet også bidrar til å glemme det vonde.

I intervjuet avbrøt Marwan seg selv da han fortalte om fortiden sin og fortalte at det føltes vanskelig å prate om dette. Han fikk spørsmål om han ville fortelle videre, eller om han ønsket å bytte tema, og svarte at han ønsket å bytte tema. I etterkant av traumatiserende hendelser er det vanlig å forsøke å holde påtrengende minner om hendelsen unna, da disse ofte er smertefulle (Brewin et al., 2000). Mange forsøker å la være å fortelle om slike følelser for ikke å bryte sammen. Også resultatene fra min studie indikerer dette.

Når ungdommene er for seg selv, kommer de vonde tankene. For å håndtere følelsene, uttrykkes behov for sosial støtte, ved ikke å tenke på det vanskelige. Som beskrevet i sitatene fra Hamid og Marwan, ble det å "få noen til å forstyrre seg" trukket frem som en måte å håndtere følelsene på. På kort sikt kan distraksjon bidra til å redusere følelsesmessig ubehag, og derfor kalles en mestringsstrategi. Samtidig kan det å innhente støtte fra andre gi en mulighet for å kommunisere om det som er vanskelig.

Farids første tid med oppfølging ble beskrevet i kasus, kapittel 5.1.1. Den første tiden hadde han vansker med å oppsøke og ta i mot sosial støtte. Han opplevde dårlig kontakt med kontaktpersonen og avviste forsøk på omsorg og støtte. Van der Kolk (2014) beskriver hvordan traumer rammer globalt og kan medføre tap av trygghet og tillit overfor seg selv og andre. Farid beskrev hvordan han tidligere håndterte følelsene ved å unngå dem. Før fortalte han ikke andre om vanskelige følelser. Selv om unngåelse kan fungere som en mestringsstrategi, kan det på sikt representere en risiko for å utvikle psykososiale plager. Det kan også føre til dårlig selvregulering og (ytterligere) isolasjon. Unngåelsesstrategien kan være påvirket av traumatisk stress. Også andre faktorer kan virke inn på Farids valg av mestringsstrategi, som hans tilknytning til omsorgspersonene og samspillsfaringer i barndommen (Bowlby, 1980; Scheeringa et al., 2011). Dette berøres ikke nærmere i analysen.

5.2.5 Støtte fra venner og samarbeid i nettverket

Alle ungdommene fortalte at de har flere nære venner. De innhentet ofte støtte fra vennene ved å fortelle om vanskelige følelser. Ifølge hovedeffektmodellen kan ungdommene i studien, på grunn av sine støttende nettverk, være særlig beskyttet mot stress, ensomhet og belastninger (Dalgard et al., 1995). En kan også si at deres uformelle nettverk er med på å forebygge utviklingen av psykososiale vansker (Kvello, 2006). Det er imidlertid ingen garanti for at støttende nettverk bidrar til at disse og andre ungdommer ikke utvikler slike vansker.

I fokusgruppen påpekte ungdommene at mange enslige mindreårige har få nære voksne i nettverket og lite kontakt med venner på fritiden. De uttrykte bekymring for disse ungdommene. Et lite nettverk kan beskrives som en uheldig miljøbetingelse og innebære lite tilgang til sosial støtte. Ettervernstilbudet har imidlertid mål om at ungdommene skal ha minst en venn og en voksen i nettverket utenfor oppfølgingstjenesten når tiltaket avsluttes⁵, som kan fremme den enkeltes mulighet for sosial støtte i overgangen til voksenlivet.

Ungdommene beskrev å ha flere, sammensatte behov. Sammensatte problemer kan kreve et samarbeid basert på at flere faggrupper jobber sammen mot felles mål på tvers av faggrenser (Lauvås & Lauvås, 2004). En rekke offentlige dokumenter omtaler tverrfaglig samarbeid, eksempelvis rundskriv Q-2011-13 om ettervern (BLD, 2011). Et helhetlig oppfølgingstilbud for enslige mindreårige kan også innebære samarbeid mellom ulike instanser rundt ungdommene, for eksempel spesialisthelsetjenesten for barn og unges psykiske helse (BUP), skolen, pedagogisk-psykologisk tjeneste og NAV.

Farid forteller om da han slet med oppmøte og det å forholde seg til læreren:

"(...) Og når jeg var på skolen, så.. når læreren sa noe, ble jeg liksom helt gal. Fordi det var masse tanker og negative ting (...) Og jeg sa bare "dette er svaret." Jeg rakk ikke opp hånda, bare sa svaret. Og læreren ble sur. Så.. jeg hadde litt dårlig kontakt med læreren. (...) Også gikk jeg ut fra timen to-tre ganger per time. Jeg snakket med min kontaktperson, som sa "dette skal vi gjøre noe med."

Han beskriver at vanskelige tanker og negative følelser var bakgrunn for reaksjonene i kontakten med læreren. Gjennom samarbeid mellom kontaktperson, psykolog og lærer opplevde Farid bedre relasjon til læreren. I elevsamtale med lærer og kontaktperson, fikk han oppmuntring og hjelp til å forstå lærerens perspektiv på konflikten som oppstod. Samtidig fikk han støtte til å se endringsmuligheter. Han fortalte videre:

"Så, vi pratet sammen, løste problemet og etter det har jeg hele tiden rukket opp hånda. Nå har jeg veldig god kontakt med lærer og med elevene. Jeg har god kontakt med alle på skolen.. ikke bare i klassen, men med alle. Så vi løste problemet. Nå jeg vet jeg hva man må gjøre."

Farid forteller at han har lært av situasjonen. Endringen i forholdet til læreren førte også til bedre relasjoner til andre, blant annet klassekameratene.

---

⁵ Ansatte fortalte i intervju at de på denne måten fokuserer på nettverksbygging i oppfølgingen.

5.2.6 Suksessfaktorer

Ungdommene uttrykte behov for ekstra støtte til å håndtere vanskelige følelser i overgangen til voksenlivet, med bakgrunn i tidligere tap og traumer samt følelser knyttet til andre utfordringer. Jeg har beskrevet deres opplevelser av følelsesmessig støtte fra kontaktpersonen, ulike strategier for følelseshåndtering og hvordan samarbeid i nettverket og venner virket støttende. Ungdommene beskrev både positive og negative erfaringer knyttet til den emosjonelle støtten i oppfølgingen.

Jeg identifiserte ytterligere tre faktorer som ifølge ungdommene ville bidra til mestring av vanskelige følelser: psykoedukasjon, tilgjengelighet og nettverksbygging.

Psykoedukasjon

Flere påpekte at det å lære mer om egne reaksjoner og strategier for å håndtere følelsene var til god hjelp. De uttrykte ønske om at kontaktpersoner i oppfølgingstjenesten prater med ungdommene om slike tema. Farid delte sine erfaringer fra samtaler med psykolog om følelser og følelseshåndtering. De andre i fokusgruppen var enige om at det er viktig for enslige mindreårige å lære mer om psykisk helse og traumehåndtering.

Temaet psykisk helse kan ha vært tabulagt der enslige mindreårige vokste opp. Flere av ungdommene i studien opplevde at de som slet psykisk ble oppfattet som ”gal” og stigmatisert i Afghanistan. Det kan tenkes at slike holdninger medfører skam og taushet rundt plagene. For å øke kunnskapen om psykisk helse og å normalisere det å søke hjelp, kan psykoedukasjon være nyttig i oppfølgingen. I intervju med de ansatte ble det også vist til viktigheten av å prate med ungdommene om deres tanker, følelser og atferd, og de var opptatt av ungdommenes egenomsorg.

Tilgjengelighet

Ungdommene fremhever tilgjengelighet hos kontaktpersonen som betydningsfullt for å få støtte til å håndtere vanskelige følelser. For å komme i kontakt med kontaktpersonen når de opplever behov er det vesentlig å nå personen, og dette beskriver de som noe utfordrende. Kontaktpersoner følger opp flere forskjellige ungdommer, deltar på møter og kan være opptatt når en ungdom tar kontakt. Å ta seg tid til kontakt ved å være tilgjengelig, synes som en essensiell del av den emosjonelle støtten, ifølge ungdommene. Behov for at noen er til

stede og har mulighet til å lytte eller prate. Flere uttrykte at de har slitt mye med søvn og vansker på kveldstid. Tilgjengelige kontaktpersoner, særlig på kveldstid, synes derfor å være en suksessfaktor for sosial støtte i ettervernstilbudet. Ungdommene opplevde imidlertid at kontaktpersonene er lite tilgjengelig på kveldstid, og ofte jobber på dagen når de er på skolen.

Nettverksbygging

Alle ungdommene i studien ga uttrykk for at etablering av nettverk kan være utfordrende og er vesentlig for å håndtere vanskelige følelser. De har mistet nettverket de hadde, og har blitt nødt til å danne nye relasjoner. Videre beskrev ungdommene at enslige mindreårige ofte kjenner få nordmenn og mange er lite sosiale på fritiden. For enslige mindreårige som ikke er utadvendte, kan det tenkes at det å knytte kontakter er særlig utfordrende og de kan ha økt behov for støtte til nettverksbygging.

Oppfølgingen har som tidligere nevnt et mål om å hjelpe ungdommene med å utvikle nettverket. Mange opplever imidlertid dette som en utfordrende del av arbeidet og enkelte ungdommer har fremdeles et sårbart nettverk når ettervernet avsluttes (Svendsen & Berg, 2017). Dette underbygger behovet for å forebygge utenforskap, gjennom å styrke de uformelle relasjonene. At støtte fra andre er av betydning for traumeutsatte generelt og flyktninger spesielt, er vist tidligere (Brewin et al., 2000; Oppedal et al., 2011). Ved vanskeligheter kan det være avgjørende å ha noen å innhente sosial støtte hos og som videre kan medføre mestring.

5.3 Betydningen av en god relasjon

I analysen kom det frem at ungdommenes opplevelser av sosial støtte i oppfølgingen var knyttet til forholdet til kontaktpersonene deres. De beskrev ulike forutsetninger for å kunne utvikle en god relasjon til kontaktpersonen og at relasjonen er avgjørende i ettervernstilbudet. Avslutningsvis belyses det ungdommene beskriver som suksessfaktorer for en god relasjon.

5.3.1 Relasjon til kontaktperson og sosial støtte

Ungdommene ga jevnt over positive beskrivelser av kontaktperson og oppfølgingstjenesten, men også her fremkom ulikheter. De beskrev at relasjonen noen ganger var god og andre ganger utfordrende. Farid og Shabir opplevde å ha et nært forhold til sine kontaktpersoner i

oppfølgingstjenesten. Det samme gjorde Hamid med kontaktpersoner på bofellesskapet. Marwan beskrev relasjonen som grei, mens Ehsan opplevde at den var utfordrende.

Hvorvidt ungdommene har tiltro til at kontaktpersonen kan hjelpe, påvirker deres mulighet for å ta imot støtte. De som hadde en god relasjon ga uttrykk for å ha færre utfordringer i hverdagen enn de som beskrev relasjonen som vanskelig. Tilgangen til sosial støtte kan også påvirke muligheten for resilient håndtering av utfordringer (Waaktaar & Christie, 2000).

Shabir omtaler forholdet til kontaktpersonen på denne måten:

”Jeg har hatt samme kontaktperson i et år og fire måneder. Når jeg trenger hjelp ringer jeg henne. Jeg drar til oppfølgingstjenesten, så kan vi prate litt.. og hun hjelper meg. Jeg synes hun er veldig snill. Og hun vet alt! Når jeg er i god form eller dårlig form, vet hun det. Hun er en person som har ansvar for meg.. tror jeg. Hun vet alt om meg. For jeg har fortalt alt om livet mitt. Ja, hun skjønner og derfor er jeg fornøyd med min kontaktperson. Også vet hun når jeg blir sint.. hva hun må gjøre og ikke. Hun respekterer det.”

Beskrivelsene av kontaktpersonen er positiv. Hun kjenner han godt, respekterer grenser og er omsorgsfull. Relasjonen er påvirket av hvordan Shabir føler seg forstått av sin kontaktperson.

5.3.2 Forståelse og vennlighet

Flere uttrykte ønske om forståelse og vennlighet fra de ansatte i oppfølgingstjenesten.

Ungdommenes måte å bli møtt på, virker inn på deres følelsesmessige aktivering og trygghet.

Ehsan hadde pratet med kontaktpersoner om betydningen av å bli forstått:

”Jeg sa til dem (oppfølgingstjenesten): ”vær så snill, kan dere tenke at dere er meg.. kan dere leve som meg i en måned? Hvis dere klarer det, blir jeg glad. Tenk hvor mange problemer man får i livet når man er i et nytt land og ikke har god erfaring. Hvordan kan man løse problemene? Det er litt vanskelig.”

Ehsan beskriver hvordan han søker forståelse for sin livssituasjon og at han har uttrykt ønske om dette til oppfølgingstjenesten. Eksempelet tyder på at Ehsan opplever mindre forståelse enn han behøver.

I intervjuene ble det gitt en rekke eksempler på hvor viktig det var å bli møtt med vennlighet. Shabir svarte bestemt da jeg spurte hvilke råd han ville gitt meg hvis jeg hadde vært

kontaktperson for en enslig mindreårig: ”*At du er snill.*” Ungdommene påpekte betydningen av vennlighet i treffene med kontaktpersonen. Også erfaring og kompetanse om ungdommer og flyktninger ble oppfattet som viktig.

Kontaktpersoner kan gi ungdommene positive relasjonserfaringer og tro på at livet igjen kan bli trygt og forutsigbart. Samtidig tilegner de seg verdifull kunnskap på veien til voksenlivet (Kohli, 2011). Enkelte fortalte at de hadde reagert med uro og sinneutbrudd overfor kontaktpersonen. Da betydde det mye å bli møtt med forståelse for reaksjonene. Kierkegaard (1859) har så fint formulert at sannheten i all hjelpekunst er å ”se” personen der den er, og starte der.

5.3.3 Trygghet og tillit i relasjonen

Potensielt traumatiske hendelser kan påvirke og skade måten mennesker danner relasjoner. Van der Kolk (2014) understreker hvordan traumatiserte kan oppleve indre kaos, som fører til et behov for trygghet. Utryggheten kan påvirke synet på andre. I lys av dette kan det tenkes at mange enslige mindreårige trenger å utvikle trygghet både til seg selv, andre og verden.

I denne sammenheng fokuseres det på trygghet i relasjonen mellom kontaktperson og ungdom. I intervju beskrev Hamid viktigheten av at det skapes tillit. På spørsmål om hva som var viktigst ved kontaktpersonen, svarte han følgende: ”*At han er til å stole på.*”

Hamid understreker betydningen av at personen er tillitsfull. Gjennom tillit kan det utvikles trygghet og videre skapes rom for å fortelle om vanskelige følelser. Trygghet synes viktig for å innhente og nyttiggjøre seg av sosial støtte, som igjen kan fremme bedringsprosesser. I likhet med Hamid, beskrev Farid og Shabir opplevelser av trygghet i relasjonen til sine kontaktpersoner. De fortalte at kontaktpersonene bryr seg om dem, har tillit til at de kan hjelpe og oppsøker dem ved behov.

Tapt tillit medførte at flere av ungdommene opplevde utrygghet og som kan ha medført at de unngikk sosial kontakt. De benyttet seg ikke av den støtten kontaktpersonen kunne gi. På spørsmål om hva som er viktig for god kontakt med kontaktpersonen, svarte Ehsan:

”(...) at du hører på ungdommen, spør hva han trenger og.. blir kjent. Det er veldig viktig. Ikke sånn som meg for eksempel. Først hadde vi veldig mye kontakt, og etter noen måneder.. ja, vi mistet kontakt. Og jeg føler meg dårlig på grunn av det.. hvis de ikke vil ha kontakt med meg, okei, jeg vil heller ikke ha kontakt med dem.”

Ehsan ønsket ikke å oppsøke oppfølgingstjenesten fordi han følte at kontaktpersonen ikke brydde seg nok. Samtidig som han hadde et ønske om god kontakt, beskrev han opplevelser av å føle seg avvist og motstand mot å oppsøke kontaktpersonen. Farids opplevelser sto i skarp kontrast til Ehsans erfaringer med å føle seg avvist. Etter å ha opplevd dårlig kontakt den første tiden, fikk Farid en god relasjon til kontaktperson og oppfølgingstjenesten. Farid beskrev at tid ble en viktig faktor for å danne trygge relasjoner hvor tillit gradvis ble utviklet.

Flere av ungdommene hadde, i likhet med Ehsan, byttet kontaktperson i Trondheim. Farid var en av de som hadde samme kontaktperson som ved bosetting. Det kan reises spørsmål ved om den sosiale støtten forsterkes dersom oppfølgingen sikrer kontinuitet i kontakten med oppfølgingspersonen. I så fall kan det å ha samme kontaktperson over lengre tid være med på å fremme trygghet og en god relasjon.

Foa og medarbeidere (2009) understreker viktigheten av at det skapes trygghet i relasjonen mellom behandler og pasient i en behandlingssituasjon. Dette mener jeg også er gjeldende for relasjonen mellom kontaktpersoner i ettervern og den enkelte ungdom. En god relasjon kan virke både forebyggende og reparerende. Tidligere relasjonserfaringer tas med i møte med nye mennesker og kan resultere i svak tillit til kontaktpersonen (Bath, 2015). Ved å ta hensyn til ungdommens erfaringer og være nysgjerrig på disse, kan relasjonen utvikles positivt.

5.3.4 Suksessfaktorer

Ungdommene beskrev en god relasjon som særlig betydningsfullt for sosial støtte i ettervernstilbudet. Forutsetninger for god relasjon var, slik ungdommene beskrev det, å bli møtt på en forståelsesfull og vennlig måte samt trygghet og tillit. Ungdommene trakk frem flere suksessfaktorer som kunne fremme et godt ettervernstilbud: kontaktpersonens væremåte, kompetanse og foreldrelignende funksjon.

Kontaktpersonens væremåte

Ungdommene identifiserte en rekke kjennetegn ved kontaktpersonens tilnærming som var vesentlig for god oppfølging. Primært var de opptatt av at den voksne var omsorgsfull, genuint interessert og god til å lytte. Det var viktig at kontaktpersonen var i godt humør og følelsesregulert. Ungdommene mente en god kontaktperson må være til å stole på, respektere grenser, gi gode råd, være oppsøkende og stille opp på kort tid. De la videre vekt på at

personen tåler deres følelsesuttrykk og liker dem selv om de kan oppføre seg utfordrende. De ulike kjennetegnene ble beskrevet som faktorer som bidro til utvikling av en god relasjon.

I tillegg til traumebasert omsorg, har forskere tilført flere forståelsesmåter som illustrerer omsorgen mennesker har behov for etter potensielt traumatiserende hendelser (Bath, 2015; Hobfoll et al., 2007; Pastoor, 2016). I omsorgen som beskrives synes relasjonen som vesentlig for å gi og ta i mot omsorg. Traumebasert omsorg fokuserer på hvordan ansatte kan legge til rette for utvikling gjennom å vurdere ulike aspekter ved ungdommers miljø. Kontaktpersonens væremåte er en del av miljøet og virker inn på opplevelsen av omsorgen, altså har ansattes tilnærming betydning for ungdommens opplevelse av oppfølging.

Kompetanse hos kontaktperson

Flere av ungdommene beskrev kompetanse som viktig for å etablere en god relasjon til kontaktpersonen. De uttrykte hvilken kompetanse som var særlig viktig: at kontaktpersonen forstår deres følelser og bakgrunn. Én påpekte at for å få slik forståelse var erfaring med ungdommer viktig; arbeidserfaring eller å være forelder. En annen påpekte viktigheten av ”å tåle at vi blir sint”. Forståelse kan gjøre det enklere å anerkjenne ungdommenes følelsesuttrykk og avvisning (Nordanger & Braarud, 2017; Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017).

Kontaktpersonenes kompetanse, erfaring og evne til å forstå deres situasjon ble løftet frem som suksessfaktorer ved ettervernstilbudet. Dette bekrefter tidligere forskning. Ifølge Lidén (2017) forutsetter en god relasjon kompetanse, og det er viktig at oppfølgingspersoner innehar både barnevernfaglig- og flyktningfaglig kompetanse. Også kompetanse knyttet til traumer er viktig i møte med enslige mindreårige (Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017).

Kontaktpersons foreldreliknende funksjon

De fleste, men ikke alle ungdommene i studien var tydelig på at de ønsket at kontaktpersonen kunne ha kontakt med dem som en familie. Shabir sier det på denne måten:

”Når jeg snakker med kontaktpersonen føler jeg meg som familie. Som en person som er fra familien. Så (navn) er nesten som mamma for meg og hjelper meg mye.”

Neste sitat illustrerer også at ungdommen, Farid, sammenlikner kontaktpersonen med foreldrerollen, og at det mellom ungdommer og oppfølgingspersoner kan være ulik forståelse av hverandres rollefordeling:

”Vi tenker veldig mye på kontaktpersonen som en far eller mor.. eller som en lærer.. som familie. Ja, vi tenker veldig på kontaktperson som familie. Men, de tenker ikke sånn. Kontaktpersonen tenker ikke sånn.”

Videre beskriver han hvordan kontaktpersonen gir råd og trøst. Kontaktpersonene er tett på og følger ungdommene i deres utvikling. Det er grunn til å tenke at dette er elementer i det som kalles foreldreliknende funksjoner, hvor kontaktpersonens rolle er å gi omsorg og erstatning for manglende støtte i familien (Paulsen, 2017). Selv om de ansatte er preget av en foreldreliknende tenkning og har et omsorgsperspektiv på arbeidet, anses funksjonen som kontaktperson og forelder forskjellig. I intervju med ansatte om deres relasjon til ungdommene, understrekes det at tiltak er midlertidig og relasjonene er derfor ikke varig.

Ungdommenes oppfatning av at forholdet mellom ungdom og ansatt forstås forskjellig stemmer overens med de ansattes beskrivelser av relasjonen. Det oppleves ulikt, noe som er i samsvar med tidligere forskning (Backe-Hansen et al., 2014; Svendsen & Berg, 2017).

5.4 Selvstendiggjøring gjennom støtte

Under intervju kom det frem at ungdommene opplever et stort fokus på selvstendighet i oppfølgingen, og temaet fikk av den grunn stor oppmerksomhet. Først og fremst handler det om deres opplevelser av de ansattes forventninger til selvstendighet. Flere av ungdommene fremstod engasjert og med tiltro til egen mestring. Samtidig er det et gjennomgående synspunkt at ungdommene i studien ønsker å bli møtt med lavere forventninger til selvstendighet i overgangen til voksenlivet enn det de opplever. I kapittelet beskrives og drøftes opplevelser av selvstendighetsfokus. Avslutningsvis beskrives faktorer ungdommene trakk frem som viktige for selvstendighet i ettervernstilbudet.

5.4.1 Egne og andres forventninger

Flere av ungdommene jeg intervjuet opplevde å få mindre bistand fra barnevernet enn de har behov for. Ehsan fortalte, som nevnt i kaseskildringen, hvordan kontaktpersonen har et ”selvstendighetsfokus” i oppfølgingen og stiller forventninger til at han tar ansvar for å håndtere utfordringer i hverdagen. En annen jeg intervjuet sier tilsvarende:

”Dem sier ofte ”du er selvstendig og du kan gjøre alt det her selv.” Så, jeg kan ikke si til kontaktpersonen min ”kan du komme å fikse dette?”

Ungdommene nevnte også viktigheten av å få til ulike gjøremål på egen hånd. Følgende sitat fra Farid er beskrivende:

”Jeg tenker man må ha litt selvstendighet og selvtillitt, og ikke bare vente på at andre hjelper hele tiden. Jeg vil ha hjelp, men ikke hele tiden.. må lære mer selv og. Vi kan få hjelp fra venner også, hvis vi har god kontakt med folk og er sosiale. Og, hvis vi får utdanning, får vi arbeid der det er kolleger.. vi kan få hjelp fra dem. Man må tenke litt selv også.. ikke bare vente på at noen hjelper. Ja, man må selvstendiggjøre seg.”

Farid peker på nødvendigheten av å aktivere egne ressurser når han og andre enslige mindreårige står overfor utfordringer. Selv om både han og flere under intervju uttrykker ønske om selvstendighet, oppleves også behov for sosial støtte.

Et ensidig fokus på selvstendighet og forventninger fra barnevernssystemet kan virke negativt og føre til at ungdommene ikke føler seg forstått. Samtidig kan det være vanskelig å bistå dersom kontaktpersonen tenker at ungdommen har ressurser til å mestre utfordringen uten hjelp. Selv om ungdommene på mange måter kan anses som ressurssterke og resiliente (Oppedal et al., 2009), sier ungdommene at de har utfordringer de ønsker sosial støtte til å håndtere. På sikt kan støtten fremme mulighetene for egen mestring.

5.4.2 Mellom selvstendighet og støtte

Autonomi og økt selvstendighet er blant utviklingsoppgavene som tilhører ungdomstiden. Flere forskere understreker imidlertid betydningen av at målet om selvstendighet i etterverntilbudet redefineres (Paulsen, 2017; Propp et al., 2003; Storø, 2016). De argumenterer for at systemet må ta hensyn til at ingen kan være helt selvstendig. Videre at alle ungdommer trenger relasjoner og et ”sikkerhetsnett”, i tråd med synet på interdependence, som beskrevet i kapittel 3.5 (Propp et al., 2003). Dette er sammenfallende med opplevelsene til ungdommene i studien.

Troen på egen mestring kan henge sammen med i hvilken grad ungdommene opplever seg som selvstendige og ansvarlige i hverdagen. Flere jeg intervjuet beskrev seg selv med høy mestringstro og sterk OAS, *sence of coherence* (kapittel 3.4). De opplevde at valg i

hverdagen har betydning og pekte på sammenhenger mellom deres fortid, nåtid og fremtid. Analysen viser videre at ungdommene beskriver en stor grad av tillit til å kunne påvirke eget liv. Samtidig opplever de forventninger fra ansatte om selvstendighet som vanskelig.

I overgangen til voksenlivet opplever mange et gap mellom ungdommenes opplevelse av egen fungering og ”systemets” forventninger. Uoverensstemmelse mellom ungdommers autonomi og kontaktpersoners intensjon om å hjelpe, kan også føre til etiske dilemma (Eide & Skorstad, 2008). Dilemmaet omhandler på den ene siden, ønsket om å forebygge vansker hos ungdommen, og på den andre siden respekt for ungdommens egen mening. Dette mulige dilemmaet kan utfordre relasjonen i den videre kontakten. Det kan også oppstå et gap mellom rammebetingelsene i ettervernstilbudet, som lovverk, økonomi og menneskelige ressurser på den ene siden, og ungdommenes ønsker om støtte på den andre.

5.4.3 Mestring av skole-, bo- og jobbsituasjon

Oppfølging som gis fra barnevernet i overgangen til voksenlivet, bør inkludere ulike arenaer som skole, arbeid, utdanning og fritid (Backe-Hansen et al., 2014). Ungdommene i studien uttrykker det som vesentlig å få sosial støtte til å mestre sin skole- og bosituasjon. Et sitat fra Shabir illustrerer opplevelsen av å tilegne seg ferdigheter som fremmer selvstendighet gjennom støtte:

”De tenker nok at vi må være selvstendige, så de gir oss utfordringer for å løse dem, slik at vi skal kunne få erfaring og læring.. og fortsette å leve etter hvert som vi blir ferdig i oppfølgingstjenesten. Det kan være.”

Shabir beskriver et mulig mål om læring gjennom oppfølgingen. Ny kunnskap kan utvikles gjennom sosial støtte fra kontaktpersoner og ungdommene kan nyttiggjøre seg av erfaringene videre i livet. Gjennom interdependence-perspektivet uttrykkes mål om gradvis selvstendigjøring av den unge (Propp et al., 2003; Storø, 2016). Det blir betydelig å ta utgangspunkt i den enkeltes styrker og å ha et mestringperspektiv i oppfølgingen. Gjennom en gradvis selvstendigjøringsprosess, med oppfølging opp mot forhold som er viktig for ungdommene, kan de settes i stand til å ha behov for mindre hjelp senere i livet.

Ungdommene fortalte en del om sin skolesituasjon. De hadde gått mellom tre og åtte år på skole i Afghanistan. Skole ble beskrevet som noe av det viktigste i livet. Flere fortalte at de brukte mye tid til å tenke på skole, oppholde seg på skolen og skolearbeid. De benyttet i stor

grad tilbud om leksehjelp. Samarbeid mellom oppfølgingstjenesten og skolen ble av noen beskrevet som bra. Jevnt over opplevde de stor mestring i skolen. I fokusgruppen diskuterte de at mange sliter med oppmøte og prestasjoner og at disse har særlig behov for støtte. Ungdommene pekte på kontaktpersoner som viktige støttespillere i forbindelse med skole, og ønsker at de følger opp skolesituasjonen. Samtidig ble skolen beskrevet som en arena for vennskap og tilhørighet, som også er betydningsfullt i overgangen til voksenlivet. Som Pastoor (2016) beskriver, ble skolen ansett som både ”et sted å lære og et sted å være.”

Bosituasjonen til ungdommene omtales av dem selv som bra. Flere har skiftet bosted etter bosetting i Trondheim og fått bistand til flytting fra oppfølgingstjenesten. Tidligere bosituasjon ble av flere beskrevet som vanskelig. For at bosituasjonen skal bli bra, anses det som viktig at boligen er tilpasset den enkeltes behov, og at den enkelte får nødvendig hjelp og støtte for å sikre overgangen (Svendsen et al., 2018). Ungdommene beskrev at dette kunne innebære praktisk støtte som hjelp med inventar og gardiner. I tillegg ble betydningen av biveiledning og støtte til å utvikle praktiske ferdigheter trukket frem.

Ungdommene beskrev at oppfølgingen også bør inkludere fokus på jobb. To av dem hadde deltidsjobb eller praksis, og de andre ytret ønsker om å komme i jobb. Flere hadde søkt og opplevde prosessen som vanskelig. Et uventet funn var ungdommenes opplevelser av selvstendighet og sammenlikningen mellom oppfølging i oppfølgingstjenesten og bofellesskap:

Farid: *”De er mer selvstendig de som bor på bofellesskap enn oss.”*

Marwan: *”Ja, de har jobb eller får jobb. De er mer selvstendige enn oss, fordi nesten alle som bor på bofellesskap har jobb, men nesten ingen av oss. Oppfølgings-tjenesten sier ”dere er selvstendig!” Hvordan er vi selvstendig når vi ikke får jobb? Vi har søkt i hele Trondheim, på kjøpesenter og sånt. Og.. de som jobber på bofellesskap tar med seg ungdommer og finner jobb sammen med dem. De har større mulighet til å få jobb på grunn av de norske personene som følger dem. Men hos oss går de ikke med oss. Vi søker jobb vi og, men får lite hjelp med CV og søking.”*

Eksempelen viser at opplevelsen av selvstendighet kan handle om hvorvidt en har jobb eller ikke. Personal på bofellesskap hadde hjulpet noen de kjente med å få seg jobb/praksis, og ungdommene opplevde denne støtten som selvstendigjørende. Selv om oppfølgings-tjenesten ikke ”gir jobb”, tilbyr basen for enslige mindreårige relevante kurs og veiledning.

Forståelsen av mulighetene for å få en jobb for ungdommer i Norge, kan virke inn på opplevelsen av å stå utenfor jobb og å få avslag. Det kan tenkes at ungdommene mangler relevant orientering om forhold på arbeidsmarkedet. Manglende eller uriktig informasjon kan virke negativt og påvirke ungdommenes holdninger til samfunnet. Det kan også påvirke selvopplevd mestringsevne ved at ungdommene opplever at det er noe galt med dem selv.

Ifølge Bandura (1994) har troen på egen mestring stor betydning for selvbildet og for hvilke valg mennesker tar. Dersom ungdommene mister troen på evnen til å nå sine mål, vil det kunne medføre mindre deltakelse på ulike arenaer. Den sosiale støtten, faktorer utenfor ungdommene, kan bidra til å fremme mestring ved både å styrke ungdommenes tro på seg selv og bygge videre på ressurser i den enkelte.

5.4.4 Suksessfaktorer

Ungdommene uttrykte at fokus på selvstendighet i oppfølgingen påvirket opplevelsen av sosial støtte. Med bakgrunn i ungdommenes opplevelse av å ha et stort støttebehov, synes forventningene om selvstendighet å føre til manglende anerkjennelse. Ungdommene beskrev både positive og negative erfaringer knyttet til forventninger om selvstendighet fra oppfølgingstjenesten og seg selv, og flere beskrev selvstendighet som vesentlig i deres overgang til voksenlivet. Jeg identifiserte ytterligere to faktorer som ungdommene mente ville bidra til bedre oppfølging: fokus på mestring og på å styrke ungdommenes tro på egen mestring.

Fokus på mestring og resiliens

Mestring handler om å ta i bruk egne og andre tilgjengelige ressurser for å håndtere utfordringer. Det kan derfor både dreie seg om mestring på egen hånd og mestring gjennom sosial støtte fra andre. Mestringsfokus er viktig, da ungdommene har ressurser og muligheter som kan bli synliggjort gjennom oppfølging. I analysen ble det tydelig at ungdommene beskrev viktigheten av at oppfølgingen blir kontekstorientert, ved at den forankres i ungdommenes forståelse av egen livssituasjon. Fremfor å forvente selvstendig mestring i enhver situasjon, ønsker ungdommene at det tas hensyn til deres mulige opplevelse av manglende mestring. Ved å fokusere på områder ungdommene mestrer og å formidle dette til ungdommene, blir oppfølgingen anerkjennende. Samtidig som praksisen bør fokusere på ressurser, bør også begrensningene anerkjennes.

Økt mestringstro

Økt tro på egen mestring, kan videreutvikle et positivt selvilde. Det kan også bidra til å finne konstruktive mestringsstrategier (Raghallaigh & Gilligan, 2009). Ungdommene i fokusgruppen pratet om enslige mindreårige som en gruppe, hvor mange har liten tro på seg selv og destruktive måter å håndtere utfordringer. De argumenterte for at sosial støtte i ettervernstilbudet bør ta inn over seg at mange har behov for styrket selvtillit, håp og mestringstro.

Waaktaar og medarbeidere (2004) understreker at god oppfølging inkluderer hjelp til å finne egne ressurser og beskyttende faktorer. Støtte til å ta gode valg og gode opplevelser sammen med andre kan fremme opplevelser av mestring og få en positiv innvirkning på selvbildet.

5.5 Medvirkning i ettervernstilbudet

I de individuelle intervjuene ble ungdommene spurt om i hvilken grad de er med på å bestemme innholdet i oppfølgingen. Dette spørsmålet ble ikke stilt til fokusgruppen, likevel omhandlet store deler av samtalen mellom ungdommene tema relatert til medvirkning.

Retten til medvirkning er som nevnt i kapittel 2.3.2 hjemlet i barnevernloven og barnekonvensjonen. At medvirkningen er lovfestet, sikrer ikke nødvendigvis at slik praksis blir gjennomført. I oppgaven fokuserer jeg på ungdommenes opplevelser av medvirkning.

5.5.1 ”Spør oss, vi vil ha betydning!”

Gjennom intervju og fokusgruppe kom det frem at ungdommene har opplevd ulik grad av medvirkning i oppfølgingen. Flere beskriver at egne ønsker ikke har blitt tatt hensyn til på den måten de ønsker. Gjennomgående er ungdommene opptatt av at kontaktperson må høre mer på dem og la deres meninger få betydning for praksis. I fokusgruppen beskrev Farid sin opplevelse slik: *”Det viktigste rådet, det er at de må spørre oss.. og lytte ordentlig.”*

Ungdommene ble bedt om å komme med råd til barnevernet, og flere var enig med Farid i at det viktigste er å bli spurt. De uttrykte at dersom de skal få mulighet til å bestemme, er det viktig å bli involvert. Farid pekte på at kontaktpersoner kan invitere til samarbeid gjennom å spørre ungdommene hvordan det går og hva som er viktig for dem. Ved å involvere ungdommene og etterspørre ønsker, blir de ansvarliggjort i oppfølgingen.

Flere beskrev liten grad av medvirkning:

Marwan: *"Jeg har mange meninger, men de hører ikke."*

Farid: *"Det er mye vi ikke kan gjøre uten hjelp fra dem. Vi kan for eksempel ikke fikse problemer i huset, som Wi-Fi, og vi kan ikke flytte til annen bolig uten hjelp. De må hjelpe. Noen ganger sier de "vi skal fikse og prate med vaktmester" og "vi skal fikse det og det".. og etter lang tid har de ikke fikset tingene."*

Ehsan: *"Også sier de at når vi kommer hit til Norge og ikke snakker noe norsk, svarer vi "ja, ja, ja".. uansett om vi forstår eller ikke sier vi ja. Oppfølgingstjenesten kan være sånn.. hvis du sier mange ting, sier de "ja, ja, ja." Men etter en måned, om du spør kan de si "åh nei, vi glemte det og har ikke gjort det."*

Marwan: *"Ja, mange ganger sagt har de sagt at de skal gjøre noe.. så blir det aldri."*

Selv om flere har opplevd at egne meninger ble tillagt liten vekt, er det likevel variasjoner i opplevelsene. I de individuelle intervjuene beskrev alle ungdommene å ha oppfølging hvor de får være med på å bestemme mye. I fokusgruppen delte ungdommene imidlertid opplevelser av manglende medvirkning. Ulike faktorer kan ha virket inn og ungdommene kan ha påvirket hverandre i deres samtale i fokusgruppen.

Ungdommer kan bevege seg fra å oppleve lite medvirkning i én situasjon til å oppleve mye i en annen situasjon. Opplevelsene kan også variere i ulike faser i kontakten med barnevernet (Vis, 2014). Dette gjør det utfordrende å kategorisere den enkeltes erfaring med medvirkning i barnevernet som enten god eller dårlig. Paulsen (2017) har i sin avhandling beskrevet medvirkning i ettervernet tredelt: *lite / ingen tilstedeværelse og manglende medvirkning, tilstedeværelse, men ikke medvirkning og medvirkning / samarbeidsrelasjon.*

Medvirkningsprosessene hos ungdommene jeg pratet med kan passe innenfor alle kategoriene. Det mest gjennomgående i fokusgruppen var imidlertid at ungdommene opplevde liten grad av medvirkning i kontakten med barnevernet.

I likhet med Dahl og hennes medarbeidere (2006) understreker Lidén (2017) betydningen kontroll, sammenheng og mening har for enslige mindreåriges mestring. Det virket å være et mønster i ungdommenes beskrivelser av opplevelsene av sammenheng. Flere beskrev at de opplevde stor grad av forutsigbarhet i hverdagslige situasjoner. Når det gjaldt medvirkning, ga imidlertid flere uttrykk for at de opplevde mindre grad av forutsigbarhet og kontroll. Å ha mening og sammenheng i tilværelsen anses som viktig for alle mennesker og særlig etter

potensielt traumatiserende hendelser (Ekblad & James, 2004). Oppfølging som støtter opp om ungdommenes opplevelse av mening i tilværelsen, er vesentlig for et godt ettervern.

5.5.2 Makt, motstand og medvirkning

Opplevelser av medvirkning i oppfølgingen kan knyttes til makt og motstand. Selv om ungdommene i intervjuene påpekte et behov for hjelp, så hadde de et ambivalent forhold til å ta i mot hjelpen. De beskrev oppfølgingen som en balansegang mellom å være selvstendig, men samtidig sårbar og med støttebehov. Når andre personer skal ta del i avgjørelser på dine vegne, kan det oppstå motstand (Brodtkorb & Rugkåsa, 2009). Slik flere i fokusgruppen beskrev, opplevdes det utfordrende å påvirke beslutninger. Enkelte ga uttrykk for å føle seg maktesløs i møte med barnevernsystemet.

Maktbegrepet er flertydig og maktaspektet vil være til stede i alle relasjoner. Weber (1982) har definert makt som muligheten til å få gjennom sin vilje overfor andre til tross for motstand. Makt defineres her som et nøytralt begrep, men forbindes likevel ofte med noe negativt. Som representanter for hjelpeapparatet har kontaktpersonen mer makt enn ungdommene i relasjonen og dermed størst mulighet til å få igjennom sin vilje.

En ujevn maktfordeling kan være skjult bak en god relasjon og et ønske om å hjelpe (Brodtkorb & Rugkåsa, 2009). For å forholde seg til den skjulte makten, kan kontaktpersoner forsøke å fange opp ungdommenes tilbakemelding og ønsker for oppfølgingen. For å oppnå det Henriksen og Prieur (2004) kaller produktiv makt, er det viktig å være bevisst makten i relasjonen. Den kan brukes til å gi ungdommene et mer positivt bilde av seg selv og bli et ledd i å myndiggjøre ungdommene. Ved å gi den enkelte innflytelse i valg som angår en selv, kan medvirkning være sentralt for å møte utfordringer som oppstår knyttet til motstand.

På den ene siden er det viktig at kontaktpersoner er bevisst hvordan de utøver makt, for å redusere uhensiktsmessig maktbruk og myndiggjøre ungdommene. På den andre siden kan makten gjøres produktiv, slik at makten brukes til å hjelpe dem på en god måte. Dersom ungdommene blir involvert og føler eierskap til oppfølgingen, kan også opplevelsen av å være tilknyttet oppfølgingstjenesten og relasjonen til kontaktpersonen bedres.

5.5.3 Opplevelse av medvirkningsmuligheter

Ungdommenes opplevelse av egne medvirkningsmuligheter avhenger av ulike faktorer, som den enkeltes forståelse av oppfølging og av medvirkningsbegrepet. I fokusgruppen fortalte ungdommene at få av de var kjent med begrepet ”brukermedvirkning”. Likevel hadde de mange meninger og erfaringer med, i større eller mindre grad, å få innflytelse på oppfølgingen. Shabir beskrev sin forståelse av medvirkningsmulighetene slik: *”De kan ikke gjøre alt det som vi vil, men.. hjelpe der de kan.”*

Shabir uttrykte forståelse for at ikke alle ønsker kan tas i betraktning. Han og deltakerne i fokusgruppen diskuterte opplevelser av forskjellsbehandling i oppfølgingen. De opplevde at særlig sårbare ungdommer, som viser motstand og har oppført seg uheldig overfor kontaktperson og oppfølgingstjenesten, får mindre oppfølging. Ungdommene kjente andre ungdommer som, slik de beskrev det, har en dårlig relasjon til sin kontaktperson. Lite medvirkning kom frem som en av forklaringene. Ungdommenes uttalelser tyder på at samarbeid og en god relasjon er viktig for å lykkes i å skape gode medvirkningsprosesser.

De ansatte beskrev medvirkning som sentralt i den miljøterapeutiske oppfølgingen⁶. Samtidig som oppfølgingstjenesten ønsker å la ungdommenes drømmer og mål bli tillagt stor vekt, pekte de på nødvendigheten av at ungdommene ikke kan ha medbestemmelse i alle situasjoner. De beskrev også nødvendigheten av at oppfølgingen foregår ulikt hos forskjellige ungdommer, med utgangspunkt i den enkeltes behov.

Dersom beslutninger tas uten samtykke fra ungdommene, utfordres respekten for deres autonomi. Det etiske aspektet bør vurderes i den enkelte situasjon før det brukes makt og eventuelt tvang (Eide & Skorstad, 2008). Også i henhold til barnevernloven (1992), skal det alltid forsøkes å gi oppfølging basert på samarbeid. Samtidig er det viktig å innta en anerkjennende holdning i møte med ungdommer, ved å respektere deres opplevelser.

5.5.4 Suksessfaktorer

Studien viser at ungdommene opplever behov for gode medvirkningsprosesser i etterverns-tilbudet. Selv om medvirkning er, og i lang tid har vært, et uttalt mål i barneverntjenesten,

---

⁶ Ansatte i studien fortalte at de ansvarliggjør ungdommene ved å inkludere dem i ulike beslutninger. For mer om medbestemmelse i oppfølgingen av enslige mindreårige; *e.g.*, Svendsen & Berg. (2017). *Enslige mindreårige: på vei mot voksenlivet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

synes det å være et gap mellom målsetting og den faktiske praksis (Paulsen, 2017; Vis, 2014). Ungdommene i studien ønsker å bli invitert til medvirkning og at deres meninger anerkjennes og tas i betraktning. På sikt kan dette bidra til inkludering og forebygge utenforskap. De ansatte oppfordres til å være bevisst maktposisjonen og ungdommene har forståelse for at ikke alle ønsker kan imøtekommes.

For ungdommene i denne studien viste samarbeid og relasjon seg som særlig viktig for sosial støtte til medvirkningsprosesser i ettervernstilbudet.

Et samarbeid

Ungdommene uttrykker ønske om størst mulig gjensidighet i relasjonen, som også er i tråd med teorien om interdependence (Propp et al., 2003). Ved å se den enkelte som ekspert på eget liv, kan ungdommen bli mer interessert og delaktig i egen oppfølging. For å kunne bidra til gode endrings- og utviklingsprosesser i deres hverdagsliv, er det viktig å anerkjenne ungdommen som en samarbeidspartner med medvirkningsmuligheter. Ungdommene understreker betydningen av at ettervernstilbudet fokuserer spesielt på de ungdommene som viser motstand og avvisning. Et samarbeid hvor det gis mulighet for reell medvirkning, kan videre imøtekomme ungdommenes behov for autonomi (Paulsen, 2017).

God relasjon

Farid, Shabir og Hamid, som beskrev relasjonen til sine oppfølgingspersoner som god, og uttrykte at de ofte tok kontakt ved behov. På spørsmål om hva som var viktigst i oppfølgingen, svarte Marwan at det først og fremst var å bli godt kjent, så godt kjent at kontaktperson kan forstå ungdommen. Det kan tenkes at jo tryggere forholdet mellom en kontaktperson og ungdom er, desto enklere vil det være å søke hjelp og sosial støtte når de har behov for det.

I en utrygg relasjon kan det være vanskelig å være ærlig om egen sårbarhet. En samarbeidsrelasjon, hvor ungdommens meninger tas i betraktning, kan også fremme ungdommens opplevelse av kontroll over eget liv (Antonovsky, 2012; Kohli, 2011). På den måten kan ungdommens opplevelse av OAS, sammenheng i livet, styrkes.

5.6 Oppsummering av ungdommenes tilbakemeldinger

I oppgaven har jeg belyst ungdommers opplevelser og tilbakemeldinger om etterverns-tilbudet. Intervjuene og fokusgruppen viste at de opplevde et stort behov for oppfølging. Oppsummeringen er delt i følgende tre deler: den viktige voksenkontakten, sosiale aktiviteter og veksling mellom selvstendighet og støtte, tema alle ungdommene var opptatt av.

Den viktige voksenkontakten

Ungdommene ga i stor grad uttrykk for positive erfaringer med voksne i oppfølgingstilbudet. Kontaktpersoner får en sentral rolle som omsorgsgivere fordi ungdommene ofte ikke har andre voksne å støtte seg til. Enslige mindreårige i denne og andre studier peker på at relasjonene må være preget av en viss gjensidighet (Kohli, 2011; Lidén et al., 2013). Flere poengterte at kontaktpersoner ikke bare skal være på jobb for å få lønn. Slik jeg forstår ungdommenes beskrivelser, ønsker de å *bety noe* for kontaktpersonen. Deres opplevelser av at kontaktpersonen føles nesten som en mor eller far, understreker kontaktpersonenes foreldreliknende funksjon (Paulsen 2017).

Muligheten til å prate med voksne for å *håndtere vanskelige følelser* ble belyst som noe av det viktigste ved ettervernet. Noen slet med gjenopplevelse av vonde minner og post-traumatisk stress. Ungdommene kunne føle seg misforstått og at kontaktpersonen ikke forstod deres *egentlige* behov. Flere påpekte at oppfølgingspersoner må ha kompetanse på ungdommers behov. Samtidig bemerket ungdommene at de som vokser opp i Norge ofte har voksenstøtte i sine uformelle nettverk og at enslige mindreårige derfor har andre behov.

Flere ga uttrykk for at kontaktpersoner må være tilgjengelige når ungdommene har behov for det. De understrekte også *betydningen av en god relasjon*, og poengterte at de voksne ikke må gi seg når ungdommer viser motstand og avviser forsøk på kontakt. De må i stedet tåle ungdommenes følelsesuttrykk og fortsette å prøve. Slik Shabir påpekte i intervju, må de vise at de liker ungdommene uansett. Samtidig som ungdommene ønsket hjelp ved vanskelige følelser, opplevde de behov for forskjellige former for støtte. Noen ønsket hjelp med følelsesregulering ved at den voksne møter ungdommen i den sinnsstemningen han er i, mens andre ønsket om å bli avledet fra de vanskelige følelsene. Dette kunne være gjennom aktiviteter eller unngåelse som mestringsstrategi, og de voksne må derfor være følsomme for ungdommenes behov og møte dem der de er.

I tilfeller der ungdommer sliter med alvorlige psykiske vansker eller sterke posttraumatiske plager, som Farid den første tiden etter bosetting, bør psykologisk hjelp gis fra noen med kompetanse på området. Ungdommene poengterte at tilgang til kvalifisert hjelp er viktig.

Fokus på sosiale aktiviteter

Ungdommene satte pris på at kontaktpersoner tok dem med på aktiviteter når de hadde det vanskelig. Flere beskrev at det hjalp å få de vanskelige følelsene på avstand. I tillegg påpekte ungdommene at å delta på nye arenaer med jevnaldrende, kunne føre til at de ble kjent med flere og fikk venner. Venner ble beskrevet som betydningsfullt for å bli integrert og å oppleve mening i hverdagen.

Ungdommene etterlyste aktiviteter for å møte norsktalende ungdommer som kan bli portåpnere til det norske samfunnet. De hadde deltatt på slike arrangementer og beskrev disse som enkeltstående hendelser, fremfor faste aktiviteter. Flere ga uttrykk for ønske om økt økonomisk støtte til enslige mindreårige, slik at de kan delta på organisert idrett. Selv om ettervernstilbudet ikke gir tilsvarende midler, organiseres gratis aktiviteter blant annet av frivillige organisasjoner. Flere benyttet seg av eksisterende tilbud og beskrev dem som viktig i hverdagen. Ungdommene mente at oppfølgingstjenesten bør tilrettelegge for slike aktiviteter.

Bak ønsket om økt fokus på gruppeaktivitet og nettverksbygging i ettervernstilbudet kan det ligge et ønske om å føle seg mer inkludert og ha økt tilhørighet til samfunnet. Styrking av relasjoner kan samtidig fremme deltakelse og forebygge utenforskap.

Veksling mellom selvstendighet og støtte

Intervjuene viser at ungdommene har ulike styrker og ressurser. De opplevde i stor grad å bli sett på som selvstendige, og det som kan beskrives som ”resiliente” (Ungar 2008). I fokusgruppen ble det samtidig poengtert at forventninger om selvstendighet kunne vanskeliggjøre anerkjennelsen av at de er ungdommer med store oppfølgingsbehov.

Mulighet for påvirkning i eget liv er viktig for å føle seg inkludert og anerkjent som menneske (Paulsen, 2017). Ungdommene påpekte betydningen av å bli lyttet til og involvert i beslutninger som angår dem selv. For å få *støtte til medvirkning* fremhevd de at oppfølging må planlegges i samarbeid med den enkelte. Ved å gi ungdommene ansvar, kan de samtidig *støttes til en gradvis selvstendigjøring*, noe som kan sees i sammenheng med interdependence (Propp et al., 2003).

Et fremtidsfokus ble også trukket frem som betydningsfullt. Ungdommene synliggjorde hvordan de gjennom sosial støtte i oppfølgingen, tilegnet seg ulike ferdigheter som de kan nyttiggjøre seg av videre i livet. Dette gjaldt for eksempel boferdigheter som renhold og matlaging. Det opplevdes viktig at oppfølgingen omfatter ulike områder av hverdagen, særlig deres skole-, bo- og eventuelle jobbsituasjon.

Ungdommene opplevde i begrenset grad mulighet til medvirkning i ettervernstilbudet. De som uttrykte å ha en god relasjon til kontaktpersonen, opplevde å ha størst medvirkningsmulighet. Samtidig som ungdommene i stor grad ønsket å mestre hverdagen ved å være selvstendig, ønsket de oppfølging over tid. Ungdommene bemerket at medvirkning også kan sikre at oppfølgingen blir individuelt tilpasset.

6 Avsluttende diskusjon

Enslige mindreårige trenger oppfølging med ulike former for sosial støtte. Ungdommene i studien beskrev forskjellige opplevelser av støtte i ettervernstilbudet og suksessfaktorer i oppfølgingen. De pekte på både praktisk støtte, emosjonell støtte, bekreftende støtte og medvirkningsstøtte som betydningsfullt. Den emosjonelle støtten ble beskrevet som den viktigste, noe som er sammenfallende med annen forskning på feltet (Paulsen, 2017). Svarene på forskningsspørsmålet og delspørsmålene i oppgaven var nært forbundet med hverandre og diskuteres derfor i en integrert form.

6.1 Opplevelser av sosial støtte og oppfølging

Resultatene i studien gjenspeiler de tre elementene i traumebasert omsorg (Bath, 2015). Ungdommene beskrev *relasjonen* som særlig betydningsfull for den sosiale støtten i oppfølgingen. Samtidig søker de *trygghet* ved at kontaktpersonene må være til å stole på. I tillegg ønsker ungdommene *regulering* fra tilgjengelige voksne.

Ungdommene trakk frem betydningen av å bli likt og tålt. Det kan være utfordrende å møte mennesker som er sinte, mistenksomme eller avvisende. Handlinger kan vekke ubehag hos de ansatte og utfordre muligheten til å møte ungdommene med respekt og empati. Dersom ansatte blir høyt aktivert, redd eller stresset, er de ikke optimalt sensitive og trygge samtalepartnere. Dette forutsetter at de ser ungdommen ”bak” følelsesuttrykket, uten å reagere på en uhensiktsmessig måte. Ansattes egne holdninger og erfaringer preger tilnærmingen til ungdommene. Det er viktig at de jobber med egne følelser slik at de kan være regulert og følelsesmessig inntonet til ungdommene. Derfor er det betydningsfullt at ansatte stadig reflekterer over egne følelser og setter seg inn i hvordan den enkelte ungdom har det.

Synet fra omverdenen kan påvirke ungdommens syn på seg selv. Det finnes moraliserende holdninger i samfunnet overfor flyktninger og stereotypier om hva det vil si å være flyktning. Det er viktig at ansatte ikke lar seg påvirke av stigmatisering av enslige mindreårige som en gruppe (Dybdahl, Christie & Eid, 2016; Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017). Ungdommene må bli møtt som individer med egne behov, uten å bli redusert til representanter for en kulturell gruppe. Mange har opplevd å fortelle om tidligere krenkelser uten å bli trodd. De

kan ha gode grunner til ikke å åpne seg om vanskelige følelser, noe som understreker betydningen av at det må bygges tillit i relasjonen til ungdommene. Det er også vesentlig at ansatte forsøker å ta inn over seg ungdommenes opplevelse av sin situasjon. Som belyst i kapittel 4, spurte Ehsan om kontaktpersonen kunne greie å leve som han i en måned, noe som ville overraske han. Utsagnet understreker et grunnleggende behov for å bli forstått.

Ungdomstiden innebærer behov for å frigjøre seg fra voksne og å oppnå mer autonomi. På den ene siden er enslige mindreårige i en sårbar livsfase og har sammensatte behov. På den andre siden har mange måttet klare seg på egen hånd i lang tid, også før de kom til Norge. I tillegg har ungdommene mestret mye i deres parallelle omstillinger: *sosialiseringsprosessen* med overgang til voksenlivet, *(re)integreringsprosessen* med tilpasning til et nytt samfunn med nye betingelser samt *rehabiliteringsprosessen* med å skape mening og mestring i hverdagen etter gjentatte brudd og belastninger (Pastoor, 2016). Ulike egenskaper, som kulturbakgrunn, personlighet og individuelle ressurser gjør at ungdommene på mange måter kan anses som resiliente og mestrende. Forskere har omtalt enslige mindreårige som *både selvstendig og avhengig* og resultatene i denne studie viser at beskrivelsen er passende (Oppedal et al., 2009; Svendsen et al., 2018).

Som andre ungdommer, har enslige mindreårige behov for å oppleve oversikt og sammenheng i livet. Som Antonovsky (2012) har synliggjort, er OAS en viktig ressurs for å håndtere utfordringer i hverdagen. Derfor er det viktig å lytte til ungdommenes ønske om forståelse og å hjelpe dem med å skape forutsigbarhet i hverdagen. Dette kan gjøres ved å ta hensyn til både deres styrker og begrensninger, og ved å styrke evnen til å regulere egne følelser. Lykkes oppfølgingen med det, vil ungdommene gradvis oppleve økt kontroll i eget liv.

Balansen mellom å ha forventninger og å vise forståelse er sentral i oppfølgingen. Ungdommene har forskjellige forutsetninger og derfor må forventningene ta utgangspunkt i den enkelte. Teoretiske perspektiver som vektlegger mestring, resiliens, samt retninger innen utviklingspsykologi og traumeforståelse, kan som beskrevet i kapittel 3 bidra positivt for å få større forståelse for enslige mindreåriges situasjon. Det er viktig å bli godt kjent for å forstå den enkelte. Relasjonen kan anses som selve plattformen i møte med ungdommene (Paulsen, Aune, Melting, Stormyr & Berg, 2017).

Det er ikke slik at alle enslige mindreårige er traumatiserte, men mange er det. Derfor er det ekstra viktig at oppfølgingen består av voksne som tilbyr nærhet gjennom sin personlighet og

kompetanse, noe jeg anser som et av de viktigste verktøyene i arbeidet. Gjennom nære relasjoner kan ungdommene oppleve god støtte i møte med utfordringer i deres hverdag.

Relasjoner til nære venner oppleves vel så viktig som til voksne. Derfor er nettverksbygging viktig, ved at det legges til rette for treff mellom jevnaldrende. Engasjerte norske ungdommer kan være inngangsporten til å integrere enslige mindreårige på en naturlig måte i samfunnet. SAMMEN - et prosjektet som ble startet i fjor, har som mål å gjøre det lettere for unge flyktninger å bli kjent med norske ungdommer (Berg, 2018). Gjennom prosjektet møtes ungdommer og skaper noe sammen. Prosjektet har blitt evaluert som en integreringssuksess, anbefales til alle bosettingskommuner. Ved å bli kjent med jevnaldrende norske ungdommer får enslige mindreårige muligheter for å danne vennskap, språktrening og å føle tilhørighet.

6.2 Ettervern og overgangen til voksenlivet

Det kan virke som at enslige mindreårige og andre unge i barnevernet må utvikle seg raskere og med mindre støtte enn den generelle ungdomsbefolkningen. De gis ikke mulighet til en gradvis utvikling mot voksenlivet i tråd med dagens syn på ungdomstiden som en forlenget prosess. Dette fremstår som et paradoks med tanke på ungdommenes erfaringer med belastninger i oppveksten og risikoen for psykososiale vansker hos gruppen som helhet. Slik jeg ser det, er dette et argument for at ungdommer med barnevernserfaring må få oppfølging med sosial støtte i møte med utfordringer i overgangen til voksenlivet.

Hva er det egentlig som gjør at noen får en positiv utvikling og overgang? Betyr relasjoner, lengden på ettervern, personlige egenskaper eller en venneflokk mest? Spørsmålene er komplekse og uten enkle svar. Flere forskere konkluderer med at ettervern er viktig og at oppfølgingen må omfatte ulike sider av ungdommenes liv (Oppedal et al., 2011; Svendsen et al., 2018). Ungdom i barnevernet har større muligheter for å mestre overgangen om de mottar ettervern på vei til voksenlivet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008).

Målsettingen i barneverntjenesten er ofte at ungdommene skal gjøres i stand til å greie seg selv når tiltak avsluttes. Det ser imidlertid ut til å være et stort sprik mellom hva myndighetene legger til rette for, og hva ny forskning argumenterer for.

Ulike studier viser at ungdommer i stor grad ønsker og trenger tiltak etter de fyller 20 år (Clausen & Kristofersen, 2008; Tysnes & Kiik, 2015; Paulsen, 2017). Samtidig konkluderer flere med at det i for liten grad legges til rette for ettervern etter fylte 20 år (Tysnes & Kiik, 2015). En annen studie viser at antallet som mottar videre oppfølging halveres for hvert år de blir eldre (Clausen & Kristofersen, 2008). Ettervernstiltak hos enslige mindreårige avsluttes som nevnt i kapittel 2.3 ofte når ungdommene fyller 20 år. Andelen som mottar videre ettervern er liten, selv om det bemerkes at flere har behov (Garvik et al., 2016).

Ettervernstilbudet ble ikke styrket i forslaget til ny barnevernlov fra 2016 (NOU 2016: 16). I stedet ble det påpekt at barnevernloven i hovedsak gjelder for barn under 18 år. Videre tiltak etter myndighetsalder ble omtalt som hensiktsmessig i maksimalt fem år. I England og Irland er øvre grense for ettervern 25 år og i Tyskland kan ungdommer få oppfølging til de fyller 27 år. Landsforeningen for barnevernsbarn og Fellesorganisasjonen ønsker at ettervernstilbudet forlenges (Kvisvik & Adolfsen, 2017). Barnevernlovutvalget har uttrykt at det etter utskriving fra barnevernet er naturlig at andre instanser ivaretar ungdommenes behov. Slike signaler kan gi inntrykk av at ettervernet i barnevernet ikke tas på alvor og fokuset på de yngre barna ser ut til å gå på bekostning av ettervernstilbudet.

Det synes å være et stort gap mellom forskningens resultater og den politiske satsningen. Både nasjonale og internasjonale studier om overgangen til voksenlivet dreier seg mot vektlegging av et inderdependence-perspektiv (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Paulsen, 2017). Perspektivet ser selvstendiggjøring som et samspill hvor ungdommer har selvstendighet og autonomi, og samtidig mulighet til å innhente sosial støtte ved behov (Paulsen, 2017; Propp et al., 2003). For å lytte til forskerne, må politikken legge til rette for et ettervern der ungdommer kan veksle mellom selvstendighet og støtte. Jeg støtter en slik forståelse, i likhet med resultatene i denne studien. Å be om hjelp kan ut fra en slik forståelse regnes som en selvstendighetsfaktor. Samtidig kan det stilles spørsmål ved forståelsen av selvstendighetsbegrepet. Dagens Norge beskrives ofte som et individualistisk orientert samfunn. Selvstendighet kan tenkes å ha ulikt innhold og rekkevidde i mer kollektivistisk orienterte samfunn, hvor enslige mindreårige gjerne har vokst opp.

Overgangen til voksenlivet kan forstås som en gradvis prosess hvor ungdommene skal mestre mye. De trenger tid til å utvikle seg og bør få mulighet for langvarig støtte. Ved å innta et interdependence-perspektiv i oppfølgingen blir målet å jobbe mot en selvstendiggjørings-prosess der ungdommen på sikt blir i stand til å klare seg med mindre støtte. Perspektivet

vektlegger sosiale nettverk, den enkeltes selvbylde, trivsel og følelsesregulering, så vel som de tradisjonelle overgangsmarkørene. Ved å innta dette perspektivet betraktes oppfølgingen som foreldrelignende. I tillegg befinner enslige mindreårige seg uten nær familie i Norge og har behov for nærhet til voksne. I et slikt perspektiv vil langvarig oppfølging være naturlig, på samme måte som jevnaldrende ofte får støtte fra familien. Slik jeg ser det er god oppfølging for ungdommer uten et slikt sikkerhetsnett avgjørende for deres utvikling videre i livet.

Forståelsen av ungdommene bør være den samme for alle som er involvert i deres liv, ikke bare for ansatte i ettervernstiltak. Også lærere, fritidstilbud, helsetjenester og NAV har behov for kunnskap om ungdom med barnevernserfaring generelt og enslige mindreårige spesielt, ikke minst lokalbefolkningen og samfunnet for øvrig.

6.3 Veien videre, implikasjoner

Denne studien kan bidra til å skape økt bevissthet rundt enslige mindreåriges oppfølging og jeg håper den vil medføre gode diskusjoner som gir rom for refleksjon. Studien kan også synliggjøre behov for videre forskning.

Implikasjoner for praksis

Ved å etterspørre ungdommenes tilbakemeldinger kan oppfølgingen gjøres mer målrettet. Videre kan det være viktig å reflektere rundt praksisen knyttet til faktorer ungdommene opplevde som betydningsfulle: støtte til å håndtere vanskelige følelser, gode relasjoner, selvstendigjøring samt medvirkning. Følgende suksessfaktorer ble fremhevet:

- Tilbud om psykoedukasjon
- Tilgjengelighet hos de ansatte
- Kvalitet og samarbeid i relasjonen
- Nettverksbygging gjennom sosiale aktiviteter
- Fokus på ungdommenes mestring og mestringstro
- Fokus på ansattes væremåte, kompetanse og foreldrelignende rolle

Det gjøres mye god oppfølging av enslige mindreårige. For å sikre at arbeidet videreføres og videreutvikles, blir det etter min mening viktig at vedtak gjenspeiler ungdommenes individuelle behov. Det kan være hensiktsmessig å undersøke hvorvidt oppfølgingens intensjoner stemmer overens med praksis. Studien viser betydningen av fokus på mestring,

tilhørighet og relasjoner fremfor tradisjonelle overgangsmarkører. Ungdommenes stemme må inkluderes i alle faser av oppfølgingen. I tillegg bør det sikres at ungdommene får oppfølging så lenge de har behov for det. Studiens resultater vil bli formidlet til oppfølgingstjenesten.

Implikasjoner for videre forskning

Behovet for sosial støtte er grunnleggende hos alle og kan være spesielt viktig for enslige mindreårige, som befinner seg uten familie, ofte har et lite nettverk med få de kan be om hjelp. De trenger dessuten noen som heier på dem, som andre ungdommer. På den måten kan ungdommene få økt mulighet til tilhørighet, utvikling og deltakelse i samfunnet. Det kan derfor være interessant med videre forskning om sosial støtte hos enslige mindreårige og hvilken betydning det har for ungdommenes utvikling etter endt ettervernstiltak.

Som tidligere nevnt kan større utvalg tilføre flere nyanser i forståelsen av ungdommenes opplevelser av sosial støtte i oppfølgingstilbudet. Et større utvalg kan også gi et mer kjønnsbalansert utvalg ved å også inkludere jenter/kvinner. Derfor hadde det vært interessant å gjøre en liknende studie med et stort utvalg og med ungdom fra ulike ettervernstiltak. En annen og spennende, longitudinell, tilnærming kan være å følge ungdommer i lengre tid, gjennom bosetting, oppfølging og avslutning av tiltak. Forskningen på enslige mindreåriges psykososiale situasjon er økende, men få har undersøkt utviklingen over tid.

Jeg tenker at det også kan være interessant å gjøre en studie hvor ungdommer intervjues etter ettervernstiltaket er avsluttet. Da har den enkelte hatt mer tid til å utvikle seg, flere erfaringer med oppfølging samt større mulighet til selvrefleksjon.

6.4 Avslutning

Viktige mål ved studien har vært å undersøke enslige mindreåriges opplevelser av sosial støtte og hva de identifiserer som suksessfaktorer i ettervernstilbudet. Jeg ønsker at studien skal bidra til videreutvikling av kunnskapen om hvordan oppfølging og støtte erfares.

Konklusjonen gir få entydige svar, siden ungdommenes behov er ulike. I oppfølgingen synes det avgjørende å ta hensyn til deres ulikheter, da arbeid med ungdommer først og fremst handler om møtet med hver enkelt.

Studien viser at mange av utfordringene ungdommene beskriver med å håndtere vanskelige følelser, relasjoner, selvstendighet og medvirkning, kan knyttes opp mot sosial støtte. Ifølge ungdommene har vi fortsatt en utfordring i å utvikle tilpassede oppfølgingstilbud. For å støtte dem i overgangen forutsettes det at de ansatte kjenner ungdommene, samt innehar nødvendig kompetanse og forståelse for utfordringer de kan ha som følge av traumatiske opplevelser.

Hensikten med undersøkelsen var å få frem erfaringer. Selv om studien kun viser hvordan oppfølging oppleves for et relativt lite utvalg og funnene derfor ikke kan generaliseres, kan erfaringene likevel ha en overføringsverdi. Resultatene støttes også av tidligere forskning, som kan øke studiens troverdighet. Ungdommene i studien beskrev erfaringer som i stor grad er i overensstemmelse med andre ungdommer som har hatt ettervernstiltak i overgangen til voksenlivet.

Oppfølging av enslige mindreårige vil være gunstig på mange områder. Å få flere unge inn i samfunnsdeltakelse og arbeidsliv medfører helsemessige og økonomiske gevinster, både for den enkelte og samfunnet. Et godt samarbeid med den enkelte ungdom og nettverket anser jeg som en suksessfaktor. Det kan oppstå et gap mellom rammebetingelsene til oppfølgings-tjenesten, som lovverk, økonomi og menneskelige ressurser på den ene siden, og ungdommenes ønsker på den andre. Arbeidet kan ikke legges opp fritt av de ansatte og det er viktig at ungdommenes stemme kommer tydelig frem. Farid sier det på denne måten:

”Vi må fortsette og aldri gi opp. Det går bra til slutt. Og noen ganger har vi dårlige følelser på grunn av vonde erfaringer, også er vi i et helt annet land med ny kultur og nytt språk. Vi må prøve så godt vi kan. Og ha god kontakt med folk.. god kontakt. Det er ikke lurt å si ”jeg er bare alene.” Man må ikke tenke det, man må spre kjærlighet. Det finnes mange som kan hjelpe, så ingen skal være alene. Noen føler det slik, men det er ikke sant. Man er ikke alene. Alle har noen.”

Litteraturliste

- Almqvist, K. & Brandell-Forsberg, M. (1997). Refugee children in Sweden: Post-traumatic stress disorder in Iranian preschool children exposed to organized violence. *Child Abuse and Neglect*, 21, 351–366. doi:10.1016/S0145-2134(96)00176-7.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder: DSM-V*. Washington DC: American Psychiatric Association.
- Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium. Den salutogene modellen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Backe-Hansen, E. & Frønes, I. (2012). *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B. & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. (Rapport 9/14). Oslo: NOVA.
- Bakketeig, E. & Backe-Hansen, E. (2008). *Forskningskunnskap om ettervern*. Oslo: NOVA.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In: V. S. Ramachaudran. (Ed.). *Encyclopedia of human behavior*, 4, 71-81. New York: Academic Press. Retrieved from <http://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1994EHB.pdf>.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2004). *FNs barnekonvensjon*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/fns-barnekonvensjon/id88078/>.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2011). *Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år*. (Rundskriv Q-2011-13). Oslo: BLD.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2017). *Enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: BLD.
- Barne- likestillingsdepartementet. (2018). *Norges første brukerråd i barnevernet – barn og foreldre skal gjøre barnevernet bedre*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norges-forste-brukerrad-i-barnevernet--barn-og-foreldre-skal-gjore-barnevernet-bedre/id2588558/>.
- Barnevernloven. Lov 28. februar 1992 nr. 100 om barneverntjenester.
- Bath, H. (2015). The three Pillars of TraumaWise care: Healing in the other 23 hours. *Reclaiming children and youth*, 23(4), 5–11. doi:10.1007/BF02629766.
- Berg, B. (2018). *SAMMEN. Et integreringsprosjekt for ungdom*. (Hefte 4/18). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Mangfold og inkludering. Hentet fra https://samforsk.no/Publikasjoner/2018/94313_sammen.pdf.
- Birkeland, M. S., Knatten, C. K., Hansen, M. B., Hem, C., & Heir, T. (2016). Long-term

- relationships between perceived social support and posttraumatic stress after the 2011 Oslo bombing: A three-year longitudinal study. *Journal of Affective Disorders*, 202, 230–235. doi:10.1016/j.jad.2016.05.037.
- Birkeland, M. S., Nielsen, M. B., Hansen, M., Knardahl, S. & Heir, T. (2017). Like a bridge over troubled water? A longitudinal study of general social support, colleague support, and leader support as recovery factors after a traumatic event. *European Journal of Psychotraumatology*, 8(1), 1-10. doi:10.1080/20008198.2017.1302692.
- Bonanno, G. A. (2004). Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20-28. doi:10.1037/0003-066X.59.1.20.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss, Vol. 3: Attachment*. Middlesex: Penguin Books.
- Braarud, H. C., & Nordanger, D. Ø. (2011). Kompleks traumatisering hos barn: En utviklingspsykologisk forståelse. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 48, 968-972. Hentet fra www.psykologisktidsskriftet.no/pdf/2011/968-972.pdf.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa.
- Brewin, C. R., Andrews, B., & Valentine, J. D. (2000). Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(5), 748-766. doi:10.1037//0022-006X.68.5.748.
- Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (2009). *Mellom mennesker og samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological Models of Human Development. *International Encyclopedia of Education*, 3(2), 1643-1647. Oxford: Elsevier.
- Brunvatne, R. (2006). *Flyktninger og asylsøkere i helsetjenesten*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Clausen, S. E., & Kristofersen, L. B. (2008). Barnevernsklinter i Norge. (Rapport 3/08). Oslo: NOVA.
- Collins, M. E., Spencer, R., & Ward, R. (2010). Supporting youth in the transition from foster care: Formal and informal connections. *Child Welfare*, 89(1), 125-143. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/734689533?pq-origsite=gscholar>.
- Dahl, S., Sveaass, N., & Varvin, S. (2006). *Psykiatrisk og psykososialt arbeid med flyktninger: veileder*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Dalgard, A. B. (2017, 15. april). Rekordmange nyankomne enslige mindreårige flyktninger. *Statistisk sentralbyrå*. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og>

publikasjoner/rekordmange-nyankomne-enslige-mindreårige-flyktninger.

- Dalgard, O. S., Ystgaard, M., & Brevik, J. I. (1995). Sosiale miljøfaktorer og psykisk helse. I: O. S. Dalgard, E. Døhlie & M. Ystgaard. (Red.). *Sosialt nettverk, helse og samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Dybdahl, R., Christie, H. J. & Eid, J. (2006). Psykososialt arbeid med barn og familier som er asylsøkere og flyktninger i Norge. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 43(12), 1300-1307. Hentet fra www.psykologisktidsskriftet.no/index.php?id=6295&a=2.
- Ehlers, A., & Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behav Res Ther*, 38(4), 319-345. doi:10.1016/S00057967(99)00123-0.
- Eide, K. (2012). Hvem er de enslige mindreårige flyktningene? I: K. Eide. (Red.). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, S. B. & Skorstad, B. (2008). *Etikk – til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ekblad, S. & Jaranson, J. M. (2004). Psychosocial rehabilitation. In: J. P. Wilson & B. Drozdek. (Eds.). *Broken spirits: The treatment of traumatized asylum seekers, refugees, war, and torture victims*. New Yourk: Brunner-Routledge.
- Foa, E. B., Keane, T. M., Friedman, M., & Cohen, J. A. (2009). Introduction. In: E. B. Foa, T. M. Keane, M. Friedman, & J. A. Cohen. (Eds.). *Effective Treatments for PTSD. Practice Guidelines from the International Society for Traumatic Stress Studies*. New York: The Guilford Press.
- Garvik, M., Paulsen, V. & Berg, B. (2016). *Barnevernets rolle i bosetting og oppfølging av enslige mindreårige flyktninger*. (Rapport 4/16). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Mangfold og inkludering.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Henriksen, L. S. & Prieur, A. (2004). ”Et nyt perspektiv på magt i det sociale arbejde.” *Dansk sociologi*, 15(3), 101-112. Retrieved from <https://rauli.cbs.dk/index.php/dansksociologi/article/viewFile/266/274>.
- Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., ... & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: empirical evidence. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 70(4), 283-315. doi:10.1521/psyc.2007.70.4.283.

- House, J. S. (1981). *Work stress and social support*. Boston: Addison-Wesley Publishing Company.
- Höjer, I. & Sjöblom, Y. (2010). Young people leaving care in Sweden. *Child and Family Social Work*, 15, 118–127. doi:10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x.
- Jensen, T. K., Skårdalsmo, E., & Fjermestad, C. W. (2014). Development of mental health problems. A follow-up study of unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 8(29), 1-10. doi:10.1186/1753-2000-8-29.
- Kierkegaard, S. (1859). *Synspunktet for min forfattervirksomhed. En ligefrem Meddelelse, Rapport til historien*. København: C. A. Reitzels Forlag.
- Kohli, R. K. S. (2011). Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review*, 20(5), 311-323. doi:10.1002/car.1182.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvello, Ø. (2006). *Barns og unges vennskap. Empiri- og teorigjennomgang, en kvantitativ og kvalitativ studie av barns oppfatninger og presentasjoner av sosiale relasjoner til jevnaldrende og voksne i forhold til noen sentrale mål på psykososial tilpasning*. (Doktoravhandling). Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Kvisvik, M. & Adolfsen, V. (2017, 16. august). Fra barnevernsbarn til naver. Et godt ettervern er en forutsetning for å bidra til gode voksenliv. *Dagsavisen*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/nyemeninger/fra-barnevernsbarn-til-naver-1.1009590>.
- Lauvås, K. & Lauvås, P. (2004). *Tverrfaglig samarbeid – perspektiv og strategi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lazarus, R. S. (2006). *Stress og følelser – en syntese*. Oslo: Akademisk Forlag.
- Lidén, H. (2017). *Barn og migrasjon. Mobilitet og tilhørighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lin, N. (1986). Conceptualizing Social Support. In: N. Lin, A. Dean & W. M. Ensel. (Eds.). *Social support, life events, and depression*, Orlando FL: Academic Press.
- Lønning, M. N. (2018). *Fragmented journeys, social relations and age amongst Afghan young people on the move towards Europe. Positioning, negotiating and redefining*. (Doctoral thesis). Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Marion, É., Paulsen, V., Goyette, M. (2017). Relationships Matter: Understanding the Role and Impact of Social Networks at the Edge to Transition to Adulthood from Care.

- Child and Adolescent Social Work Journal*, 34(6). doi:10.1007/s10560-017-0494-4.
- Montgomery, E. (2011). Trauma, exile and mental health in young refugees. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 124(Suppl. 440), 1-46.
doi:10.1111/j.1600-0447.2011.01740.x.
- Niesel, R. & Griebel, W. (2005). Transition competence and resilience in educational institutions. *International Journal of Transitions in Childhood*, 1, 4-11. Retrieved from http://extranet.education.unimelb.edu.au/LED/tec/pdf/journal_niesel_griebel.pdf.
- Nordanger, D. Ø. & Braarud, H. C. (2017). *Utviklingstraumer. Regulering som nøkkelbegrep i en ny traumepsykologi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- NOU 2011:14. (2011). *Bedre integrering. Mål, strategier og tiltak*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- NOU 2016:16. (2016). *Ny barnevernslov – sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- NTNU Samfunnsforskning. (u.å.). "Ettervern – en god overgang til voksenlivet?" Hentet fra <https://samforsk.no/Sider/Prosjekter/Ettervern-en-god-overgang-til-voksenlivet.aspx>.
- Opaas, M., & Varvin, S. (2015). Relationships of childhood adverse experiences with mental health and quality of life at treatment start for adult refugees traumatized by pre-flight experiences of war and human rights violations. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 0(0), 684-695. doi:10.1097/NMD.0000000000000330.
- Oppedal, B., Jensen, L., Seglem, K. B. & Haukeland, Y. (2011). Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere. (Rapport 8/11). Oslo: Nasjonalt Folkehelseinstitutt.
- Oppedal, B., Seglem, K. B. & Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig: Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Pastoor, L. d. W. (2012). Skolen et sted å lære og et sted å være. I: K. Eide. (Red.). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Pastoor, L. d. W. (2016). Enslige unge flyktningers psykososiale utfordringer: behovet for en flyktningskompetent skole. I: C. Øverlien, M. I. Hauge & J. H. Schultz. (Red.). *Barn, vold og traumer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Paulsen, V. & Berg, B. (2016). Social support and interdependency in transition to adulthood from child welfare services. *Children and youth services review*, 68, 125-131. doi:10.1016/j.childyouth.2016.07.006.
- Paulsen, V. (2017). *Overgang til voksenlivet for ungdom i barnevernet*. (Doktoravhandling).

- Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Paulsen, V., Aune, J. A., Melting, J. K., Stormyr, O. & Berg, B. (2017). Relasjonen som platform i møte med ungdom i barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 2(94). doi:10.18261/issn.1891-1838-2017-02-02.
- Propp, J., Ortega, D. & NewHeart, F. (2003). Independence or interdependence: Rethinking the transition from "Ward of the Court" to adulthood. *Families in Society*, 84(2), 259-266. doi:10.1606/1044-3894.102.
- Raghallaigh, M. N. & Gilligan, R. (2009). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience and the relevance of religion. *Child and Family Social Work*, 15, 226-237. doi:10.1111/j.1365-2206.2009.00663.x.
- Raundalen, M. & Mørch, W. T. (2016). *Veiledere for fosterforeldre til enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: SOS-barnebyer.
- Rogers, R. (2011). "I remember thinking, why isn't there someone to help me? Why isn't there someone who can help me make sense of what I'm going through?". *Journal of Sociology*, 47(4), 411-426. doi:10.1177/1440783311420793.
- Rutter, M. (2012). Resilience. Causal pathways and social ecology. In: M. Ungar. (Ed.). *The social ecology of resilience*. New York, NY: Springer.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Scheeringa, M. S., Zeanah, C. H. & Cohen, J. A. (2011). PTSD in children and adolescents: toward an empirically based algorithm. *Depression and Anxiety*, 28(9), 770-782. doi:10.1002/da.20736.
- Skårdalsmo, E. M. & Harnischfeger, J. (2017). Vær snill! – Råd fra enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger til voksne omsorgsgivere. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(1), 6-21. doi:10.18261/issn.1891-1838-2017-01-02.
- Svendsen, S. & Berg, B. (2017). *Enslige mindreårige: på vei mot voksenlivet*. (Rapport 7/17). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Mangfold og inkludering.
- Svendsen, S., Berg, B., Paulsen, V., Garvik, M. & Valenta, M. (2018). *Kunnskapsoppsummering om enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger*. Trondheim: NTNU.
- Storø, J. (2012). *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Storø, J. (2016). Which transition concept is useful for describing the process of young people leaving state care? A reflection on research and language. *European Journal of Social Work*, 20, 770-781. doi:10.1080/13691457.2016.1255879.
- Thoits, P. (2011). Perceived Social support and Voluntary, Mixed, or Pressured Use of

- Mental Health Services. *Society and Mental Health*, 1, 4–19.
doi:10.1177/2156869310392793.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tysnes, I. B. og Kiik, R. (2015). Forlenget barndom og forlenget foreldreskap. *Fontene forskning*, 8(1), 4-16. Hentet fra
<http://fonteneforskning.no/pdf-15.33180.0.3.0d329612de>.
- UDI. (2017). Asylsøknader enslige mindreårige flyktninger. *Utlendingsdirektoratet*. Hentet fra <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylosokere-2017/>.
- Ungar, M. (2008). Resilience across Cultures. *British Journal of Social Work*, 38, 218-235.
doi:10.1093/bjsw/bcl343.
- UNHCR. (1997). *Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.
- UNHCR. (2017). *Figures at a Glance*. Retrieved from <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>.
- Van der Kolk, B. (2014). *The Body Keeps the Score. Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking.
- Varvin, S. (2015). *Flukt og eksil*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Veiviser Bolig for velferd. (2018). *Enslige mindreårige flyktninger – Det systematiske kartleggingsverktøyet KLEM*. Hentet fra <https://www.veiviseren.no/forstaa-helheten/eksempler-og-erfaringer/em-det-systematiske-kartleggingsverktoyet-klem>.
- Vis, S. A. (2015). *Factors that determine children's participation in child welfare decision making*. (Doctoral thesis). Tromsø: University of Tromsø.
- Waaktaar, T. & Christie, H. J. (2000). *Styrk sterke sider- håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Waaktaar, T., Christie, H. J., Borge, A. I. H og Torgersen, S. (2004). How can young people's resilience be enhanced? Experiences from a clinical intervention project. *Clinical child psychology and psychiatry*, 9(2), 167-183.
doi:10.1177/1359104504041917.
- Weber, M. (1982). *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Weisæth, L. (1998). Vulnerability and protective factors for posttraumatic stress disorder. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 52(Suppl. 5), 83-88.
doi:10.1046/j.1440-1819.1998.0520s5083.x.

Vedlegg 1

Intervjuguide dybdeintervju

Innledning

- Takke for at deltaker stiller
- Kort presentasjon av prosjektet
- Kan trekke seg om deltaker måtte ønske
- Informere om taushetsplikt
- Info. anonymiseres
- Samtykke til lydopptak / notater (slettes snarlig, anonymisert)
- Mulighet for pause
- Informere om intervjuet og varighet
- Signere samtykkeskjema

Sette på lydopptaker (ved samtykke)

A. Åpningsspørsmål

- Hvor gammel er du?
- Hvilket land ble du født i?
- Hvor gammel var du da du kom til Norge?
- Kan du si litt om deg selv? Ev. skolegang, trening, interesser
- Bor du alene eller med noen? - Hva synes du om bosituasjonen?

B. Nettverk

- Hvilke personer har du i livet ditt?
- Hvordan vil du beskrive dine vennskap og forhold til andre ungdommer?
- Hvem var i livet ditt før flukt?
- Hvordan vil du beskrive forholdet til familien før – og nå? (Fortell om ønskelig)

C. Sosial støtte og mestring

Det finnes forklaringer av sosial støtte, for eksempel hjelp dersom noen følger oss til lege eller prater med oss om problemer. I intervjuet skal vi ikke forholde oss til andres forklaringer. Det du tenker er helt riktig.

- Hva forbinder du med ”sosial støtte”?
- Hvem prater du med hvis du har det vanskelig?
- Tenk på et problem du har hatt i løpet av det siste året (Fortell om ønskelig)
- På hvilken måte brukte du andre personer for å løse problemet?
- Pratet du med noen om problemet? - Om tanker og følelser? - På hvilken måte hjalp andre?
- Hvordan føler du at du har klart deg?
- Hvordan har din fortid påvirket hvordan du har det i dag?
- Hva vil du si er dine styrker i dag?
- Hvilke styrker har du som har gjort at du har kunnet flykte til Norge?

- Hvem hjalp deg etter du kom til Norge? – Var det noen som betydde mye?
- *Etter flukt og som helt ny i Norge, kan jeg tenke meg at det var mye nytt og kanskje vanskelig.*
Har du opplevd noen plager som du har fått støtte fra andre personer til å håndtere? (Hvilke?)

D. Relasjon til kontaktperson

- Hvor lenge har du hatt samme kontaktperson(er) – Antall?
- Hvordan vil du beskrive forholdet til kontaktperson(er)? (Innhold, hyppighet)
- Hvordan opplever du kontaktpersons kjennskap til hva som er viktig for deg?
- Hva som er vanskelig?
- Hva som du liker å gjøre og er god til?

E. Ettervernstilbud og råd til kontaktpersoner

Ettervern er oppfølging i barnevernet etter fylte 18 og frem til 23 for noen.

- Blir dine behov og ønsker tatt hensyn til? (Opplevelser)
- I en drømmesituasjon - Hvordan ville ettervernet være for akkurat deg? – Og hva skulle du hatt mer støtte/hjelp til? Hvordan ville forholdet til kontaktperson vært?
- Hvordan ser du for deg livet ditt om noen år? (Planer, drømmer)
- Hvilke råd har du til kontaktpersoner i møte med enslige mindreårige?

F. Avslutningsspørsmål

- Avrunding. Har du spørsmål eller noe du vil fortelle som vi ikke har snakket om? - Er det noe du annet du mener jeg bør få med i oppgaven?
- Hvordan har det vært å snakke om dette?
- Takke for samtalen og at deltaker tok seg tid
- Er det greit om jeg kontakter deg hvis jeg ønsker oppklaring i noe fra intervju eller lurer på noe?
- Hvis du har noen spørsmål, ta gjerne kontakt med meg
- Eventuelt andre intervjupersoner? (Kontaktinfo)

Vedlegg 2

Temaguide fokusgruppe

Innledning

- Takke for at deltakerne stiller
- Mat/drikke
- Kort presentasjon av fokusgruppe og formål
- Kan trekke seg om de måtte ønske
- Informere om taushetsplikt og anonymisering
- Samtykke til lydopptak (slettes snarlig og anonymisert)
- Informere om varighet, 30-60 minutter
- Notere noen stikkord underveis

Sette på lydopptaker (ved samtykke)

A. Tema

Jeg ønsker at vi prater om:

- Hvordan har dere opplevd kontakten med oppfølgingstjenesten
  - Styrker
  - Utfordringer
- Selvstendighet og overgangen til voksenlivet
- Om hvordan oppfølgingstjenesten kan gi god sosial støtte

B. Eventuelle spørsmål

- Hvordan har dere opplevd kontakten med oppfølgingstjenesten? - Hva har fungert bra?
- Hva er det viktig for enslige mindreårige å få støtte/hjelp til i hverdagen?
- Hvilke opplevelser har dere av sosial støtte i oppfølgingstjenesten fra andre voksne i Norge?
- Hvordan vil dere beskrive en god relasjon til ansatte? - Hyppigheten i kontakten?
- Hva er viktig for å få til en god relasjon?
- Opplevelser av forsøk på kontakt fra oppfølgingstjenesten? - Telefonkontakt, hjemmebesøk
- Ønskes støtte til noe annet i hverdagen? - Råd
- Hva er viktig for at enslige mindreårige skal ha en god psykisk helse?
- Hva er viktig for å gi bedre sosial støtte til enslige mindreårige?

Vedlegg 3

Invitasjon og informasjon om deltakelse i forskningsprosjekt *”Sosial støtte i overgangen til voksenlivet”*

Dette er en invitasjon til deg om å delta i en forskningsstudie om hvordan ungdom som har flyktet alene opplever sosial støtte. Jeg ønsker å intervju 5-8 ungdommer under 23 år, som kom til Norge uten følge av noen med foreldreansvar. Denne invitasjonen formidles til deg av noen i Brukerrådet.

Bakgrunn og formål

Jeg er student ved masterstudiet i Psykososialt arbeid ved Universitetet i Oslo og skal gjennomføre en studie som er tilknyttet prosjektet ”Ettervern- en god overgang til voksenlivet?” ved NTNU. Jeg er utdannet sosionom og har jobbet med ungdommer i flere år i bofellesskap, barneverntjenesten og i Røde Kors med ungdommer med flyktningbakgrunn.

Det er viktig å prate med ungdommer som har erfaring med flukt og som får oppfølging. Selv om oppfølgingen har mål om å gi god sosial støtte, er det ikke sikkert oppfølgingen oppleves på denne måten. Prosjektet kan derfor bidra med kunnskap som kan øke forståelsen av hva som oppleves som sosial støtte og hvordan god oppfølging kan foregå.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Intervjuet vil vare i rundt én time. Jeg ønsker å ta lydopptak slik at jeg får med meg all informasjon, dersom det er greit for deg. Det er frivillig å si ja til lydopptak.

Spørsmålene i intervjuet vil handle om tiden du har fått oppfølging og om støtte fra din(e) kontakt-person(er) og andre personer i livet ditt. Intervjuet vil ha form av en samtale, der det også vil være rom for at du forteller om ting du er opptatt av og interessert i. Ved å være med kan du hjelpe personer som jobber med andre enslige mindreårige, til å forstå mer av hvordan ungdommene kan ha det. Dersom noe blir utfordrende å snakke om, er det du selv som bestemmer om og hva du vil fortelle.

Hva skjer med informasjonen om deg?

All informasjon om deg vil bli behandlet på en sånn måte at du ikke kan gjenkjennes. Studien skal avsluttes våren 2018. Når prosjektet er ferdig vil lydopptak og tekster fra intervju bli slettet. Hvis det er ønskelig, sender jeg deg oppgaven når den er ferdig.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta og du kan når som helst trekke deg. Dersom du trekker deg, slettes alle opplysninger om deg. Dersom du ønsker å delta eller har noen spørsmål, ta kontakt med meg på tlf.: _____ eller mail: a.m.woll@studmed.uio.no, eller gi navn og telefonnummer til den som spurte deg om å delta, slik at jeg kan kontakte deg. Jeg vil gjerne gjøre intervjuene i løpet av høsten. Vi finner tid og et sted som passer for deg. Studien er en del av prosjektet ”Ettervern- en god overgang til voksenlivet?” ved NTNU og UiT og meldt til NSD. Veileder er Berit Berg ved NTNU, som er prosjektleder for Ettervernsprosjektet.

På forhånd, takk for hjelpen!

Med vennlig hilsen Anne-Marthe Woll